

مطالعه سیاست‌های مبتنی بر عدالت و پایداری

توسعه مناطق روستایی

مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی

و توسعه روستایی

تهیه کنندگان:

آتوسا بختیاری، محمدرضا بخشی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۱

فهرست برگه

مطالعه سیاست‌های مبتنی بر عدالت و پایداری توسعه مناطق روستایی / تهیه‌کنندگان:
آتوسا بختیاری، محمدرضا بخشی. - تهران: وزارت جهادکشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های
برنامه‌ریزی، اقتصادکشاورزی و توسعه روستایی، ۱۳۹۱.
۴۱ ص، جدول، نمودار.

نمایه‌ها:

توسعه روستایی / توسعه کشاورزی / سرمایه‌گذاری / سیاست‌های اقتصادی / کشاورزی.

مشخصات:

عنوان: مطالعه سیاست‌های مبتنی بر عدالت و پایداری توسعه مناطق روستایی

تهیه‌کنندگان: آتوسا بختیاری، محمدرضا بخشی

ناشر: وزارت جهادکشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصادکشاورزی و توسعه روستایی -

مدیریت امور پردازش یافته‌های تحقیقاتی و اطلاع‌رسانی

سال / شماره انتشار: ۱۳۹۱ - ۱۲۵۴

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

نشانی: خیابان حافظ - خیابان رودسر شرقی - پلاک ۵

تلفن: ۲۰-۸۸۸۰۰۴۱۷-۸۸۸۰۰۸۶۳۳-۸۸۸۰۰۸۶۳۳ مستقیم

نمابر: ۸۸۸۹۶۶۶۰

<http://www.agri-peri.ir>

E.mail: aperi@agri-peri.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	اهداف پژوهش
۴	رویکرد سیاست‌های اتخاذ شده در باب توسعه روستایی
۴	توسعه یا عمران روستایی؟
۸	تحقق اهداف و سیاست‌های توسعه روستایی
۱۱	هزینه‌های خانوار روستایی
۲۲	درآمدهای خانوار روستایی و توزیع درآمد
۲۴	شاخص اختلاف درآمدی
۲۵	ضریب جینی
۲۵	حمایت از بخش کشاورزی و روستایی
۲۷	یارانه نهاده‌های کشاورزی
۲۷	۱- یارانه نهاده‌های کود شیمیایی، سم و بذر
۲۸	۲- یارانه ماشین‌آلات کشاورزی
۲۸	۳- یارانه اعتبارات
۲۹	۴- یارانه‌های صادراتی
۲۹	۵- پرداخت‌های مربوط به خسارت و سهم بیمه برای محصولات کشاورزی و دامی
۳۰	۶- پرداخت‌های دولت برای آموزش و تحقیقات کشاورزی و امور زیربنایی کشاورزی
۳۳	سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی
۳۴	جمعیت و مهاجرت

صفحه	عنوان
۳۷	نیروی انسانی در بخش کشاورزی
۳۹	خلاصه و نتیجه
۴۰	منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۲.....	جدول ۱: متوسط هزینه‌های سالانه یک خانوار روستایی: ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶
۱۲.....	جدول ۲: متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار روستایی: ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶
۱۳.....	جدول ۳: متوسط انواع هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری ۱۳۸۶
۱۴.....	جدول ۴: ادامه متوسط انواع هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری ۱۳۸۶
۱۵.....	جدول ۵: متوسط هزینه خوراکی یک خانوار شهری/روستایی ۸۶-۱۳۵۳
۱۸.....	جدول ۶: متوسط هزینه غیرخوراکی یک خانوار شهری/روستایی ۸۶-۱۳۵۴
	جدول ۷: متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی بر حسب انواع منابع تأمین درآمد:
۲۲.....	۱۳۸۵ و ۱۳۸۶
۲۳.....	جدول ۸: متوسط درآمد کل یک خانوار شهری/روستایی ۸۶-۱۳۶۱
۳۱.....	جدول ۹: یارانه های مصوب تولیدی بخش کشاورزی طی سالهای ۱۳۸۶-۱۳۸۱
	جدول ۱۰: برآورد جمعیت کشور به تفکیک شهری و روستایی بین سالهای ۸۵-۱۳۷۵ (محاسبه براساس تعدیل)
۳۵.....	
	جدول ۱۱: مقایسه نسبت دانشجویان رشته های کشاورزی و دامپزشکی به کل دانشجویان پذیرفته و شاغل به تحصیل در سالهای ۸۳-۱۳۸۲ و ۸۴-۱۳۸۳
۳۸.....	

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۷.....	نمودار ۱: متوسط هزینه خوراکی یک خانوار شهری - روستایی، ۱۳۸۶-۱۳۵۳
۲۰.....	نمودار ۲: متوسط غیر خوراکی یک خانوار شهری - روستایی، ۱۳۸۶-۱۳۵۳
۲۴.....	نمودار ۳: اختلاف متوسط در آمد سالانه یک خانوار شهری/ روستایی، ۱۳۶۱-۸۶
۲۵.....	نمودار ۴: روند تغییرات اختلاف متوسط در آمد سالانه یک خانوار شهری/ روستایی، ۱۳۶۱-۸۶
۳۳.....	نمودار ۵: روند تغییرات یارانه تولیدی طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۸۱

مقدمه

برنامه‌های توسعه روستایی، جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور محسوب می‌شوند که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی-اقتصادی جامعه روستایی بکار می‌روند. اینگونه برنامه‌ها را که دولت‌ها و یا عاملان آنان در مناطق روستایی پیاده می‌کنند، دگرگونی اجتماعی براساس طرح و نقشه نیز می‌گویند. این امر در میان کشورهای جهان سوم که دولت‌ها نقش اساسی در تجدید ساختار جامعه به منظور هماهنگی با اهداف سیاسی و اقتصادی خاصی به عهده دارند، مورد پیدا می‌کند. از سوی دیگر توسعه روستایی را می‌توان عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم‌درآمد ساکن روستا و خودکفاسازی آنان در روند توسعه کلان کشور دانست.

در گذشته بعضی مدیران و سیاست‌گذاران امر توسعه، صرفاً بر "توسعه کشاورزی" متمرکز می‌شدند که امروز نتایج نشان داده است که توسعه روستایی صرفاً از این طریق محقق نمی‌شود. روستا جامعه‌ای است که دارای ابعاد اجتماعی مختلف است و نیازمند توسعه همه‌جانبه (یعنی توسعه روستایی) است نه صرفاً توسعه کسب‌وکار و نظامی به نام "کشاورزی". هرچند باید گفت که از طریق توسعه کشاورزی موفق نیز الزاماً توسعه روستایی محقق نمی‌شود. چون اولاً فواید توسعه کشاورزی عاید همه روستاییان نمی‌شود (بیشتر عاید زمین‌داران، بخصوص مالکان بزرگ می‌شود)، ثانیاً افزایش بهره‌وری کشاورزی باعث کاهش نیاز به نیروی انسانی می‌شود (حداقل در درازمدت) و این خود باعث کاهش اشتغال روستاییان و فقر روزافزون آنان و مهاجرت بیشتر به سمت شهرها می‌شود.

نقش ویژه روستاییان در تحقق اهداف سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نظام جمهوری اسلامی و تفاوت در نگاه به شهر و روستا باعث می‌گردد که باتوجه به سوابق و عملکرد کارگزاران فعالیت‌های توسعه روستایی اعم از جهادکشاورزی، بنیاد مسکن، دهیاری، دفتر مناطق محروم و غیره، زمینه‌های توسعه موزون و درونزای روستایی را شناسایی و روش‌های هماهنگی متولیان اقتصاد روستا، مدیریت مشارکتی

روستا و عمران کالبدی و زیرساختی روستا را برای پاسخگویی و مسئولیت پذیری متناسب یادآوری کنیم.

هر روزدر و پنجره خانه‌ای در روستا بسته می‌شود و تولیدگری بار سفر می‌بندد تا به خیل عظیم مصرف کنندگان بپیوندد، آنقدر که ماندن یک جوان در روستا باعث تعجب شده و گاهی از میانگین سنی حدود ۶۰ سال برای جمعیت روستایی سخن به میان می‌آید و این یعنی همان واقعیت تلخ پایان روستا.

این گروه به عنوان حاشیه نشین در حاشیه شهرها مسکن می‌گزینند و به هر کاری تن می‌دهند تا بتوانند زندگی کنند و این «آمد» نشان از خیلی «پیامد»ها هم دارد: ناهنجاری‌ها، بحران هویت، اختلاط فرهنگی، گسست‌ها و غیره.

براساس نتایج به دست آمده از سرشماری عمومی سال ۱۳۸۵ جمعیت شهری کشور را ۴۸ میلیون و ۲۴۵ هزار و ۷۵ نفر (۶۸/۵ درصد کل جمعیت کشور) تشکیل می‌دهد که در سال ۷۵، ۳۶ میلیون و ۸۱۷ هزار و ۷۸۹ نفر (۶۱/۳ درصد کل جمعیت کشور) بوده است. از آن سو جمعیت روستایی در سال ۲۲، ۸۵ میلیون و ۲۲۷ هزار و ۷۷۱ نفر (۳۱/۵ درصد کل جمعیت کشور) بوده که این جمعیت در سال ۷۵، ۲۳ میلیون و ۲۳۷ هزار و ۶۹۹ نفر (۳۸/۷ درصد کل جمعیت کشور) بود. کاهش جمعیت روستایی به این معناست که روستاییان در ۱۰ سال گذشته به شهرها مهاجرت کرده اند یا تعدادی روستا به شهر تبدیل شده اند. به عبارت دیگر جمعیت شهری در حال حاضر در حدود ۶۸ درصد، جمعیت روستایی ۳۱ درصد و جمعیت غیرساکن یک درصد جمعیت کل کشور می‌باشد.

موج فزاینده شهرنشینی را می‌توان از یک سو به فقیرشدن نسبی مناطق روستایی و از سوی دیگر به ناهماهنگی فعالیت‌های عمران روستایی با توسعه روستایی نسبت داد که توجه به این مقوله خواهد توانست برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت و بلندمدت آینده را با کارایی بیشتری همراه کند.

در روند پرشتاب تکنولوژی و عصر ارتباطات و اطلاعات، نسل آینده روستایی ایفای چه نقشی را برای خود مطالبه خواهد کرد؟ مهم است که بدانیم امروز روستایی در کجاست، اما مهم تر آن است که بدانیم در آینده او کجا خواهد بود؟ برای بهره مند ساختن دولت از همدلی و توانایی های عظیم مردم روستایی چگونه به روحیه تعاون و مشکلات عمومی روستاییان عمق خواهیم بخشید؟ برای رشد بهره وری عوامل تولید در روستا چه ساز و کاری اندیشیده خواهد شد؟ زیرساخت‌های مناسب برای ارتقای سطح درآمد و زندگی روستاییان و رفع فقر چیست؟

توجه به برخی از آمارهای موجود در بخش روستایی در سنوات اخیر مبین برخی واقعیاتی هستند که تحقق برخی اصلی‌ترین اهداف دولت یعنی تامین عدالت اجتماعی و اقتصادی در جامعه را، به ویژه در زمینه توسعه روستایی در هاله‌ای از ابهام قرار داده است.

این پژوهش قصد دارد ضمن بررسی رویکردهای توسعه روستایی ایران، به بررسی رویکرد سیاست‌های عدالت محور در خصوص پایداری توسعه روستایی بپردازد.

روش جمع آوری اطلاعات به شیوه اسنادی و مطالعه کتابخانه ای می باشد و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات آمار توصیفی می باشد.

اهداف پژوهش:

اهداف کلی این پژوهش عبارتند از:

- مطالعه سیاست‌های دولتی برای برقراری عدالت در مناطق روستایی
- مطالعه رویکرد سیاست‌های عدالت محور بر پایداری توسعه مناطق روستایی
- ارائه راهکار جهت بهبود و اصلاح سیاست‌های عدالت محور

رویکرد سیاست‌های اتخاذ شده در باب توسعه روستایی

توسعه یا عمران روستایی؟

انتظار از توسعه در آینده این است که بتواند شکاف بین مناطق برخوردار و محروم را براساس عدالت اجتماعی در سیاست‌ها و تصمیمات راهبردی تا سطح منطقی و قابل قبول کاهش دهد و با تقویت نهادهای مردمی، زمینه حضور مدیریت دولتی را در کلیه بخش‌ها کاهش دهد.

بدیهی است جایگاه فعالیت‌ها نباید به گونه‌ای باشد که عمران روستایی جای توسعه روستایی را بگیرد بلکه با هویت بخشی به سیمای روستا، رفع محرومیت‌ها و هدایت موزون روابط اجتماعی روستا در قالب طرح‌های توسعه و عمران روستایی نقش مؤثری در توسعه موزون روستا ایفا کند. به عبارت دیگر اصلاح دیدگاه برنامه‌ریزی در توسعه و عمران روستا در دستور کار قرار گرفته و دیدگاه صرف عمران روستاها جای خود را (با نگاه انسان محور) به دیدگاه توسعه موزون و عمران روستاها تفویض نماید.

قطعاً ما در کشورمان به دنبال توسعه روستایی درونزا هستیم که به معنی بازگشت به گذشته و یا عزلت و انزوا نیست بلکه به معنی تکیه بر خرد و تعامل با دنیای خارج است. ضمن آن که توسعه مطلوب روستایی با علم و شناخت کافی نسبت به سرمایه‌های مادی، نیروی انسانی و طبیعت در روستا با نقش آفرینی همه عوامل مؤثر در توسعه رسمیت می‌یابد. وجود متولیان دولتی فراوان و ناهماهنگ (نظیر وزارت جهادکشاورزی، دهیاری‌ها، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، دفتر مناطق محروم) و ضعف در امر توسعه برای مناطق روستایی و بخش کشاورزی موجب شده است تا چرخش امور در مناطق تحت تأثیر طیف وسیعی از مراکز تصمیم‌گیری دولتی قرار داشته باشد و تا زمانی که چرخه یاد شده با روند منطقی سامان نیابد مشکلات متراکم‌تر شده و باقی خواهد ماند.

در حوزه نظام برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه علاوه بر چالش‌هایی ناشی از نگرش بخشی، مواردی دیگر از جمله نگاه بالابه پائین در برنامه‌ریزی و توزیع منابع، حاکمیت رویه فن سالارانه و دولت محور

و فقدان مشارکت جویانه وجود دارد. تنوع فعالیت‌ها نظیر تهیه و اجرای طرح هادی روستایی، طرح ساماندهی سکونت‌گاه‌های روستایی، صدور سند و واگذاری زمین روستایی، طرح بهسازی بافت‌های باارزش روستایی، بهسازی و نوسازی مسکن روستایی (با بهره‌برداری از نظام فنی روستایی)، آب و فاضلاب روستایی، راه روستایی، کشاورزی و صنایع روستایی، سایر تأسیسات زیربنایی و غیره مؤید این نگاه است که درآمدهای بی‌دردسر نفتی ما را به سمت هدایت منابع دولتی و غیر روستایی سوق داده و توسعه برون‌زا را دنبال می‌کند.

توجه به بخشی از گزارش ارائه شده از اطلاعات دفتر امور مناطق محروم به مناسبت هفته دولت (شهریور ۱۳۸۷) مؤید این مسئله است:

تا پایان سال ۱۳۸۶، مجموع تلاشها و اقدامات این دفتر برای هدایت و تخصیص اعتبارات لازم و انجام نظارت‌های مستمر موجب شده تا علاوه بر سایر طرحها و اعتبارات عمرانی، با اختصاص ۱۳.۶۶۸ میلیارد ریال و با اجرای ۴۳۲۲۲ پروژه عمرانی و زیربنایی، بیش از ۱۶۰۳۰ روستا با جمعیتی حدود ۱۲۹۶۸۴۵۰ نفر از نعمت امکاناتی نظیر آب آشامیدنی لوله‌کشی، راه مناسب برای عبور و مرور و انتقال محصولات، روشنایی برق، فضای آموزشی، خانه بهداشت و ارتباط مخابراتی بهره‌مند شوند.

همچنین با اختصاص ۸۳۸۷ میلیارد ریال وام بانکی با شرایط ویژه (حداقل سود و کارمزد متعلقه) و مدت بازپرداخت طولانی و اعمال معافیت‌های مالیاتی، بیش از ۱۵۱۰۰۰۰ طرح تولیدی و اشتغال‌زایی در زمینه‌های مختلفی از قبیل ایجاد واحدهای صنعتی، دامداری، پرورش آبزیان، صنایع روستایی و دستی، معدن، بهداشت و درمان، خوداشتغالی، باغداری، تجهیز چاه کشاورزی، تسطیح اراضی کشاورزی و غیره در اقصی نقاط محروم کشور به اجرا درآمده که موجب ایجاد ۲۷۸۶۰۰ شغل جدید شده است.

علی‌رغم پیش‌بینی و تأمین این تسهیلات به دلیل وجود مقررات پیچیده بانکی، با پیگیری‌های به عمل آمده از سوی دفتر امور مناطق محروم کشور، صندوق قرض‌الحسنه توسعه اشتغال روستایی تشکیل شد.

به همت دولت تا پایان سال ۱۳۸۴، مبلغ ۳۴۸ میلیارد ریال در اختیار صندوق قرار گرفته که توزیع آن در ۷۵۳ روستا منجر به ایجاد ۱۱۰۴۲۷ نفر شغل جدید شده است. از سال ۱۳۸۵ نیز با ادغام این صندوق در صندوق مهر امام رضا(ع)، اعتبار آن به ۱۰۵۰ میلیارد ریال افزایش یافت که با توزیع این تسهیلات میان ۱۸۳۰ روستا، موجبات ایجاد حدود ۲۲۰۸۰۴ نفر شغل جدید در مناطق روستایی کشور فراهم شد. همچنین در سال ۱۳۸۶، مبلغ ۱۶۰ میلیارد ریال جهت این امر به متقاضیان مناطق روستایی اختصاص یافته است.

علاوه بر آن، این دفتر همواره سعی کرده است که از امکانات و توان اجرایی موجود کشور در جهت توسعه و عمران مناطق محروم حداکثر استفاده را نموده و از طریق مراجع ذیربط و سایر دستگاه‌های اجرایی دولت در سنوات مختلف برنامه، اعتبارات و تسهیلاتی از سایر منابع ملی و استانی برای نقاط محروم منظور شود تا به این وسیله دستگاه‌های اجرایی را نسبت به تلاش و کار بیشتر در این مناطق ترغیب و تشویق کند.

نحوه توزیع اعتبارات و نظارت مستمر بر کیفیت فنی و شیوه هزینه‌ها، موجب شده علاوه بر تقلیل زمان اجرای پروژه‌ها، کیفیت آنها ارتقا یافته و هزینه‌ها نیز در مقایسه با پروژه‌های مشابه در سایر مناطق کاهش یابد. هر چند دسترسی سخت، صعوبت کار و دورافتادگی برخی از مناطق روستایی که در نقاط کوهستانی مرتفع یا مناطق کویری قرار گرفته‌اند، اجرای پروژه‌های عمرانی را با مشکل مواجه می‌کرد، اما با تلاش و کوشش مجریان مربوطه هر ساله شاهد بهره‌مندی تعداد قابل توجهی از روستاهای کشور از امکانات زیربنایی هستیم.

با شروع فعالیت دولت نهم پس از شهریور ۱۳۸۴، آهنگ محرومیت‌زدایی و توجه به دورترین نقاط، شدت بیشتری گرفت و در تداوم سیاست بنیادی نظام اسلامی و تحقق شعار عدالت محوری محمود احمدی‌نژاد، رسیدگی به روستاها سرلوحه امور دولت قرار گرفت.

طی سه سال گذشته (پایان سال ۱۳۸۶)، اقدامات و برنامه‌ریزی‌های دفتر امور مناطق محروم ریاست جمهوری برای تأمین و تخصیص اعتبارات مورد نیاز، توأم با نظارتهای مستمر موجب شده تا علاوه بر سایر طرحها و اعتبارات عمرانی، با اختصاص ۵۳۱۰ میلیارد ریال و با اجرای ۳۳۰۱ پروژه عمرانی و زیربنایی، بیش از ۲۰۸۰ روستا با جمعیتی حدود ۱.۴۸۷.۴۵۰ نفر از نعمت امکاناتی نظیر آب آشامیدنی لوله‌کشی، راه مناسب برای عبور و مرور و انتقال محصولات، فضای آموزشی و غیره بهره‌مند شوند.

قابل توجه اینکه قسمت قابل توجهی از اعتبارات و پروژه‌های مذکور در خلال سفرهای ریاست جمهوری و هیئت دولت به استانهای کشور جهت اجرای پروژه‌های عمران روستایی در زمینه راهسازی و آسفالت، آب آشامیدنی، آسفالت معابر روستایی و فضاهای آموزشی روستایی اختصاص یافته است.

تخصیص اعتبارات فوق براساس قانون، ۱۰۰ درصد بوده و این بدان معناست که کل اعتبار فوق به دستگاه اجرایی پرداخت شده است. این واقعیت را باید بپذیریم که توجهی جدی در مجموعه دولت خدمتگزار برای رسیدگی به مناطق محروم و زدودن غبار محرومیت از چهره نقاط دورافتاده شکل گرفته است که نمونه‌های بارز آن، توزیع سهام عدالت، ترمیم و مقاوم سازی مسکن روستایی، پزشک خانواده و بیمه روستایی، شکل‌گیری اردوهای هجرت ۳ و اعتبار ویژه راه روستایی است. به عنوان مثال، طی سه سال اخیر از مجموع منابع اعتبارات وزارت راه و دفتر مناطق محروم، جمعاً پانزده هزار کیلومتر از راه‌های روستایی کشور آسفالت شده است که این امر را باید از اقدامات کم نظیر دولت نهم به حساب آورد."

این در حالی است که براساس اعلام واحد اطلاع رسانی مرکز پژوهشها در حالی که راههای روستایی توسعه نیافته‌اند و وسایل حمل و نقل نیز به میزان کافی در اختیار تولید کنندگان قرار نمی‌گیرد، بازار به صورت مستقیم در اختیار تولید کنندگان محصولات کشاورزی نبوده و کشاورز مجبور است که در اسرع وقت و تقریباً به اولین مشتری، محصول خود را بفروشد. درآمد حاصل از تولید محصول نیز باید سه نیاز اساسی وی شامل گذران معیشتی خانوار زارع، پرداخت بدهی (بانک و بخش خصوصی) و تمهید مقدمات تولید آتی را پوشش دهد. کمی درآمد حاصله، نه تنها امکان سرمایه‌گذاری مجدد را نمی‌دهد، بلکه با توجه به فصلی بودن زمان درآمد کشاورز، موجب مقروض بودن دائمی او می‌شود. مشکل دیگر حاکم بودن نظام نقدینگی بر بخش کشاورزی است و نظام اعتباری در این بخش معنا ندارد. براساس آخرین گزارشها، نرخ سرمایه‌گذاری در این بخش منفی است و کاهش ضریب مکانیزاسیون، شاهدهی بر این ادعا می‌باشد. عدم توجه کافی به بخش کشاورزی در گذشته، موجب آماده نبودن زیربنای مناسب در این بخش شده است و لذا در حال حاضر نیاز به سرمایه‌گذاری دولتی در زیرساختهای کشاورزی ضروری به نظر می‌رسد.

تحقق اهداف و سیاستهای توسعه روستایی

توسعه باید با افزایش ظرفیتهای در همه امور همراه باشد. ظرفیتهای اجتماعی، مالی، فیزیکی، جذب سرمایه، مدیریتی، نهادی و فرهنگی از ملزومات فرآیند توسعه است. جامعه ای توسعه یافته تر محسوب می شود که بر سرنوشت خود تسلط بیشتری داشته باشد. در غیر این صورت اگر جامعه ای به سطحی از رشد اقتصادی - اجتماعی برسد، اما قدرت اختیار و انتخاب از آن سلب شود، تنها مرحله ای از رشد را طی کرده ولی فاقد توسعه است.

بنابراین باید مدیریت روستاییان بر زندگی خودشان به رسمیت شناخته شود. توسعه روستایی خارج از محیط روستایی اتفاق نمی افتد تا دولت برنامه ها را به آنها تفویض کند. زمانی که دامنه

اختیار جامعه روستایی را باز کنیم و به آنها اجازه دهیم قدرت خود را برای کنترل زندگی خود به کار برند، آنگاه به توسعه دست یافته ایم.

برای ارزیابی دستیابی به اهداف توسعه روستایی نیازمند شاخص‌هایی هستیم. اگر بخواهیم به صورت جامع‌تری به این مسئله توجه کنیم شاخصهای توسعه روستایی را در چهار گروه می‌توان طبقه‌بندی کرد. این شاخصها بیشتر در تحقیقات میدانی به کار می‌روند. شاخصهای اقتصادی، جمعیتی و اجتماعی، مدیریتی و نهادی و شاخصهای محیط زیست در این گروه جای می‌گیرند و قابل اندازه‌گیری هستند.

برای اندازه‌گیری شاخصهای اقتصادی، اموری چون درآمد سرانه، سطح اشتغال و بیکاری، میزان تشکیل سرمایه، ضریب سرمایه‌گذاری، سرانه تولیدات، سرانه مصرف، ضریب بهره‌وری و غیره بررسی می‌شود. همچنین طیفهای ضریبی تمرکز جمعیت، میزان ماندگاری، ضریب برخورداری از خدمات اجتماعی، سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی در مورد بررسی شاخصهای جمعیتی و اجتماعی در خور توجه است. زمانی که از شاخصهای مدیریتی و نهادی صحبت می‌کنیم. مدیریتهای محلی و نقش مردم در امور مربوط به روستا نیز مورد نظر است که براساس تعداد این مدیریتهای شمارش می‌شود و تعداد نشان‌دهنده میزان توسعه آنهاست. در مورد شاخصهای محیطی هم می‌توان به ضریب پایداری، آلاینده‌های زیست محیطی، ایمنی سکونتگاهها و بهداشت مسکن اشاره کرد. اما اصولاً مرجع مشخص به منظور تعیین و سنجش میزان تحقق شاخص‌های توسعه روستایی در کشور وجود ندارد. البته دولت، مجلس و همه برنامه‌ریزان نظام هم به این امر واقف هستند و بر تشکیل چنین نهادی نیز تأکید دارند. چنانکه دفتر مطالعات زیربنایی مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی با بررسی وضعیت توسعه روستایی در کشور و جایگاه آن در برنامه چهارم توسعه طی گزارشی اعلام داشته است که: "با پذیرش این پیش‌شرط که هدف از برنامه‌ریزی روستایی عمدتاً دستیابی به توسعه است و نیز با نگاهی تطبیقی به اهداف توسعه روستایی به معنای حقیقی آن و اهداف وزارتخانه‌ها و سازمان‌های

مرتبط، می‌توان به این حقیقت دست یافت که هیچ‌یک از وزارتخانه‌ها و سازمان‌های موجود، قادر به پوشش کامل اهداف گوناگون توسعه روستایی نیستند و به همین دلیل بهتر است سازمان توسعه روستایی - نظیر سازمان حفاظت محیط زیست و با قدرتی بالاتر از آن - تکوین یابد و این سازمان باید به گونه‌ای قدرتمند باشد که بتواند از دستگاه‌های اجرایی کار بخواهد و حتی بودجه این کار را نیز داشته باشد تا بتواند تصمیماتش را عملیاتی کند و در صورتی که عملکرد هر سازمان یا وزارتخانه‌ای نظیر وزارت جهاد کشاورزی، نافی اهداف توسعه روستایی باشد، راهکارهای اجرایی مناسب برای بهبود عملکردها ارائه نماید و برای عملیاتی کردن این راهکارها از سازمان‌ها و وزارتخانه‌های موجود اقدامات لازم را خواستار شود."

در بخش دیگری از این بررسی با اشاره به نتیجه تحقیقات انجام شده آمده است: "یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که برنامه چهارم توسعه در ایران در راستای توسعه یکپارچه روستایی نبوده و بین توسعه روستایی به معنای واقعی آن با توسعه روستایی به معنای حقیقی آن تفاوت‌های بسیار زیادی وجود دارد و به همین دلیل پیش‌بینی می‌شود که این برنامه در کاهش توسعه نیافتگی روستایی کامیاب نباشد. این نکته نیز قابل ذکر است که اگر چنانچه در برنامه‌های - پنجساله - آینده نیز مسیر توسعه یکپارچگی روستایی دنبال نشود، نه تنها در چشم‌انداز ۲۰ ساله، نواحی روستایی به توسعه نخواهند رسید؛ بلکه آثار توسعه نیافتگی به سایر مناطق کشور از جمله فضاهای شهری نیز تسریع پیدا خواهد کرد و باعث ایجاد اختلال در توسعه ملی خواهد شد."

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی همچنین اهداف کیفی بلندمدت و آرمانی و اهداف کیفی و کمی بخش توسعه روستایی در برنامه چهارم را مورد بررسی قرار داد و در همین زمینه متذکر شد که وجود یک نوع گسستگی بین اهداف کمی و قابلیت‌ها و محدودیت‌ها بیانگر این نکته است که احتمالاً قابلیت‌ها و محدودیت‌ها توسط عده‌ای و هدف‌ها توسط عده دیگری تعیین شده‌اند و شاید به همین دلیل و دلایل دیگر همخوانی چندانی بین آنها وجود ندارد. طبق پژوهش انجام شده در مرکز

پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهیه برنامه جامع توسعه روستایی در یک وزارتخانه بخشی^۱ امکان پذیر نمی‌باشد زیرا توسعه روستایی دارای ابعاد گسترده‌ای است که مستلزم مشارکت نهادها و دستگاه‌های مختلف دولتی و غیردولتی می‌باشد و به علاوه یک دیدگاه سرزمینی^۲ همراه با رویکرد هم‌دیده‌بانی یا سیستمی را می‌طلبد که به نظر می‌رسد بدون تکوین سازمان توسعه روستایی، دستیابی به اهداف حقیقی توسعه روستایی، قابل تحقق نباشد.

به این ترتیب تاکنون (سال ۱۳۸۸) علیرغم وجود سیاست‌های برنامه چهارم، مفاد قانونی متقن و اسناد بسیار قوی مصوب بالاترین مرجع اجرایی کشور، به دلیل فقدان نهاد متولی توسعه روستایی که هم مراتب تحقق مصوبات را از طریق برنامه عملیاتی پی‌گیری و نظارت کند و هم پاسخگوی تحقق اهداف و ارتقاء سطح شاخص‌های توسعه روستایی باشد، ارزیابی تحقق اهداف برنامه چهارم در زمینه توسعه روستایی هنوز در هاله‌ای از ابهام است. علیرغم وجود این مشکلات ناگزیر به آمار و اطلاعات موجود بسنده می‌کنیم. توجه به برخی از آمارهای موجود در بخش روستایی در سنوات اخیر مبین برخی واقعیاتی هستند که تحقق برخی از اهداف دولت را در زمینه توسعه روستایی هنوز در هاله‌ای از ابهام قرار داده اند.

هزینه‌های خانوار روستایی

براساس نتایج طرح آمارگیری از طرح هزینه و درآمد خانوارهای روستایی سال ۱۳۸۶ مرکز آمار ایران، متوسط هزینه سالانه خانوار روستایی برابر ۴۸۸۴۶۰۴۵ ریال بوده است که از این مقدار ۳۷/۳ درصد مربوط به هزینه‌های خوراکی و دخانی و ۶۲/۷ درصد مربوط به هزینه‌های غیرخوراکی بوده است.

^۱. sectoral

^۲. Territorial

متوسط هزینه سالانه یک خانوار روستایی در مقایسه با رقم مشابه در سال ۱۳۸۵، ۱۷/۵ درصد افزایش یافته است. در این مدت هزینه‌های خوراکی و دخانی خانوار ۱۷/۳ درصد و هزینه‌های غیر خوراکی خانوار ۱۷/۵ درصد افزایش یافته است. (جدول شماره ۱ و ۲)

جدول ۱: متوسط هزینه‌های سالانه یک خانوار روستایی: ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ (ریال)

درصد تغییر هزینه سال نسبت به سال ۱۳۸۵	۱۳۸۶			۱۳۸۵			نوع هزینه
	ضریب تغییرات (CV)	درصد	مبلغ	ضریب تغییرات (CV)	درصد	مبلغ	
۱۷.۵	۰.۰۱۰۵	۱۰۰.۰	۴۸۸۴۶۰۴۵	۰.۰۱۰۴	۱۰۰.۰	۴۱۵۶۹۹۲۵	کل هزینه
۱۷.۳	۰.۰۱۰۰	۳۷.۳	۱۸۲۰۲۷۳۳	۰.۰۰۹۶	۳۷.۳	۱۵۵۱۲۶۷۲	خوراکی و دخانی
۱۷.۵	۰.۰۱۳۳	۶۲.۷	۳۰۶۴۳۳۱۲	۰.۰۱۲۸	۶۲.۷	۲۶۰۵۷۲۵۳	غیر خوراکی

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

جدول ۲: متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار روستایی: ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ (ریال)

درصد تغییر هزینه سال نسبت ۱۳۸۶ به سال ۱۳۸۵	۱۳۸۶			۱۳۸۵			انواع هزینه
	ضریب تغییرات (CV)	درصد	مبلغ	ضریب تغییرات (CV)	درصد	مبلغ	
۱۷.۶	۰.۰۱۳۳	۱۰۰.۰	۳۰۶۴۳۳۱۲	۰.۰۱۲۸	۱۰۰.۰	۲۶۰۵۷۲۵۳	جمع
۱۱.۴	۰.۰۲۰۶	۱۲.۱	۳۷۰۳۹۹۹	۰.۰۱۸۵	۱۲.۸	۳۳۲۶۱۵۴	پوشاک و کفش
۲۱.۰	۰.۰۱۱۹	۲۴.۸	۷۶۱۰۹۱۵	۰.۰۱۲۷	۲۴.۱	۶۲۹۰۱۴۳	مسکن
۱۹.۲	۰.۰۱۹۵	۱۱.۷	۳۶۰۰۰۲۴	۰.۰۱۸۸	۱۱.۶	۳۰۲۱۲۰۲	لوازم، اثاث و خدمات خانوار
۷.۴	۰.۰۴۳۴	۱۲.۶	۳۸۴۹۶۵۹	۰.۰۳۵۳	۱۳.۸	۳۵۸۳۵۰۱	بهداشت و درمان
۲۱.۸	۰.۰۲۴۳	۲۰.۷	۶۳۴۰۳۹۲	۰.۰۲۵۵	۲۰.۰	۵۲۰۷۲۴۲	حمل و نقل و ارتباطات
۱۱.۱	۰.۰۳۴۴	۳.۵	۱۰۶۱۵۴۱	۰.۰۲۸۰	۳.۷	۹۵۵۵۴۴	تفریحات، سرگرمی‌ها، تحصیل و آموزش
۲۱.۹	۰.۰۲۵۷	۱۴.۶	۴۴۷۶۷۸۲	۰.۰۱۹۳	۱۴.۱	۳۶۷۳۴۶۷	کالاها و خدمات متفرقه

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

در سال ۱۳۸۶، هزینه‌های مربوط به «کالاها و خدمات متفرقه» ۲۱/۹ درصد، «حمل و نقل و ارتباطات» ۲۱/۸ درصد، «مسکن» ۲۱ درصد، «لوازم، اثاث و خدمات خانوار» ۱۹/۲ درصد، «پوشاک و کفش» ۱۱/۴ درصد، «تفریحات، سرگرمی‌ها، تحصیل و آموزش» ۱۱/۱ درصد و «بهداشت و درمان» ۷/۴ درصد و نسبت به هزینه‌های مشابه سال قبل افزایش یافته است. (جدول شماره ۴ و ۳)

جدول ۳: متوسط انواع هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری ۱۳۸۶

کل کشور	ضریب تغییرات (CV)	اقلام غیر خوراکی
۶۳۰۸۶۸۹۵	۰/۰۱۷۲	جمع
۴۴۸۵۶۳۴	۰/۰۲۳۸	پوشاک و کفش
۳۵۶۶۵۸۴	۰/۰۲۵۰	پوشاک و تعمیرات آن
۹۱۹۰۵۰	۰/۰۲۵۸	انواع کفش و تعمیرات آن
۲۵۲۱۶۶۶۲	۰/۰۲۱۳	مسکن
۲۳۳۰۸۴۳۱	۰/۰۲۲۹	اجاره‌بها و سایر هزینه‌های منزل مسکونی
۱۹۰۸۲۳۱	۰/۰۱۴۳	آب و فاضلاب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی
۴۱۶۶۲۵۱	۰/۰۲۹۹	لوازم، اثاث، ملزومات و خدمات خانوار
۱۱۵۲۸۴۹	۰/۰۴۸۱	مبلمان، اثاث، فرش و کفپوش و تعمیرات آن‌ها
۴۱۴۹۹۳	۰/۰۷۶۸	لوازم و اثاث منزل
۹۶۷۸۸۵	۰/۰۳۲۸	وسایل حرارتی و پخت و پز، یخچال و سایر وسایل عمده
۵۳۴۸۸۲	۰/۰۶۱۸	ظروف، لوازم آشپزخانه و سایر وسایل منزل و تعمیرات آن‌ها
۹۳۷۳۵۰	۰/۰۱۰۴	کالاها و لوازم مصرفی بی‌دوام و کم‌دوام منزل
۱۵۸۲۹۱	۰/۴۵۲۳	خدمات خانگی

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

جدول ۴: ادامه متوسط انواع هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری ۱۳۸۶

کل کشور	ضریب تغییرات (CV)	اقلام غیر خوراکی
۶۷۹۰۰۴۷	۰/۰۷۱۶	بهداشت و درمان
۵۱۹۲۸۸۱	۰/۰۹۳۳	هزینه‌های بهداشتی و درمانی
۱۵۹۷۱۶۶	۰/۰۱۸۵	هزینه بیمه‌های اجتماعی و درمانی
۱۱۹۱۲۹۱۹	۰/۰۲۵۲	حمل و نقل و ارتباطات
۸۱۷۰۲۲۳	۰/۰۳۳۴	حمل و نقل
۳۷۴۲۶۹۵	۰/۰۱۷۱	ارتباطات
۲۷۵۸۴۴۵	۰/۰۲۸۱	تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی
۷۰۳۷۸۱	۰/۰۳۵۹	تفریحات و سرگرمی‌ها
۲۰۵۴۶۶۴	۰/۰۳۲۳	تحصیل و آموزش
۷۷۵۶۹۳۷	۰/۰۲۴۸	کالاها و خدمات متفرقه خانوار
۹۳۵۷۵۳	۰/۰۲۰۷	خدمات شخصی و وسایل آرایشی
۶۳۳۷۸۰	۰/۰۸۲۵	لوازم زینتی و شخصی
۷۰۶۴۴۲	۰/۰۶۷۵	هزینه‌های هتل، مسافرخانه و مسافرت‌های دستجمعی
۲۳۸۷۴۷	۰/۴۲۳۸	خدمات مالی و حقوقی
۵۱۳۴۴۶	۰/۰۵۷۵	هزینه‌های مذهبی
۴۷۲۸۷۶۸	۰/۰۲۴۱	هزینه‌های متفرقه

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

در سال ۱۳۸۶ متوسط هزینه خوراکی و دخانی یک خانوار روستایی، برابر ۱۸۲۰۲۷۳۳ ریال بوده

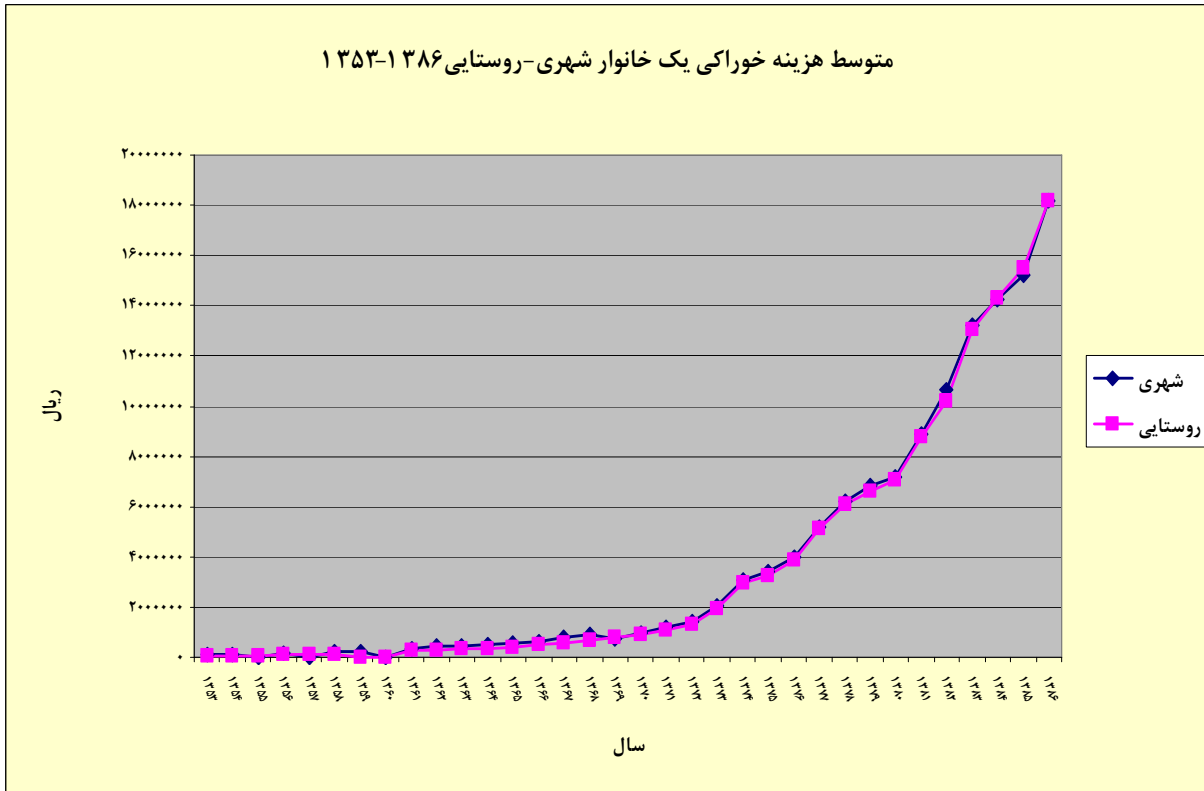
است که در مقایسه با سال ۱۳۸۵ به میزان ۱۷/۳ درصد افزایش یافته است. (جدول شماره ۵)

جدول ۵: متوسط هزینه خوراکی یک خانوار شهری/روستایی ۸۶-۱۳۵۳

روستایی	شهری	سال
۷۲۸۸۰	۹۱۹۸۲	۱۳۵۳
۷۵۶۶۷	۱۳۸۳۲۳	۱۳۵۴
۷۸۰۴۶	-	۱۳۵۵
۱۰۲۰۴۵	۱۴۵۷۰۹	۱۳۵۶
۱۲۵۹۷۷	-	۱۳۵۷
۱۳۲۹۷۲	۲۰۴۷۲۵	۱۳۵۸
-	۲۰۷۴۷۱	۱۳۵۹
-	-	۱۳۶۰
۲۷۱۸۵۱	۳۵۵۰۷۳	۱۳۶۱
۳۰۹۷۹۸	۴۳۵۹۶۸	۱۳۶۲
۳۴۶۸۴۵	۴۸۰۱۵۴	۱۳۶۳
۳۴۷۰۵۱	۴۹۹۹۳۶	۱۳۶۴
۴۲۶۵۰۵	۵۴۶۶۶۶	۱۳۶۵
۵۰۴۰۴۵	۶۳۴۴۹۸	۱۳۶۶
۵۵۳۱۵۷	۸۰۲۹۴۵	۱۳۶۷
۶۷۶۹۷۸	۹۱۶۱۳۹	۱۳۶۸
۷۹۲۰۹۷	۷۴۸۳۹۸	۱۳۶۹
۸۸۸۵۴۰	۹۵۸۹۸۵	۱۳۷۰
۱۰۷۲۳۷۸	۱۱۷۱۹۵۳	۱۳۷۱

روستایی	شهری	سال
۱۳۲۰۷۲۳	۱۴۴۰۵۸۰	۱۳۷۲
۱۹۱۸۳۷۷	۲۰۴۳۲۰۷	۱۳۷۳
۲۹۶۶۵۴۱	۳۰۵۰۳۲۹	۱۳۷۴
۳۲۵۸۰۰۳	۳۴۰۷۶۶۶	۱۳۷۵
۳۸۹۸۰۲۸	۳۹۶۱۶۱۶	۱۳۷۶
۵۱۳۱۵۸۶	۵۱۷۵۶۵۰	۱۳۷۷
۶۰۸۷۴۰۳	۶۱۸۳۸۴۷	۱۳۷۸
۶۶۳۳۲۴۶	۶۸۱۰۲۲۳	۱۳۷۹
۷۰۷۰۲۹۴	۷۱۶۶۳۸۶	۱۳۸۰
۸۷۸۰۰۸۷	۸۸۷۹۸۹۷	۱۳۸۱
۱۰۲۲۷۸۵۲	۱۰۶۴۲۴۴۱	۱۳۸۲
۱۳۰۳۰۹۲۰	۱۳۱۹۷۵۶۴	۱۳۸۳
۱۴۳۱۳۱۰۰	۱۴۲۵۴۳۷۲	۱۳۸۴
۱۵۵۱۲۶۷۲	۱۵۱۸۸۴۰۷	۱۳۸۵
۱۸۲۰۲۷۳۳	۱۸۲۰۲۲۴۴	۱۳۸۶

نمودار ۱: متوسط هزینه خوراکی یک خانوار شهری - روستایی، ۱۳۵۳-۱۳۸۶

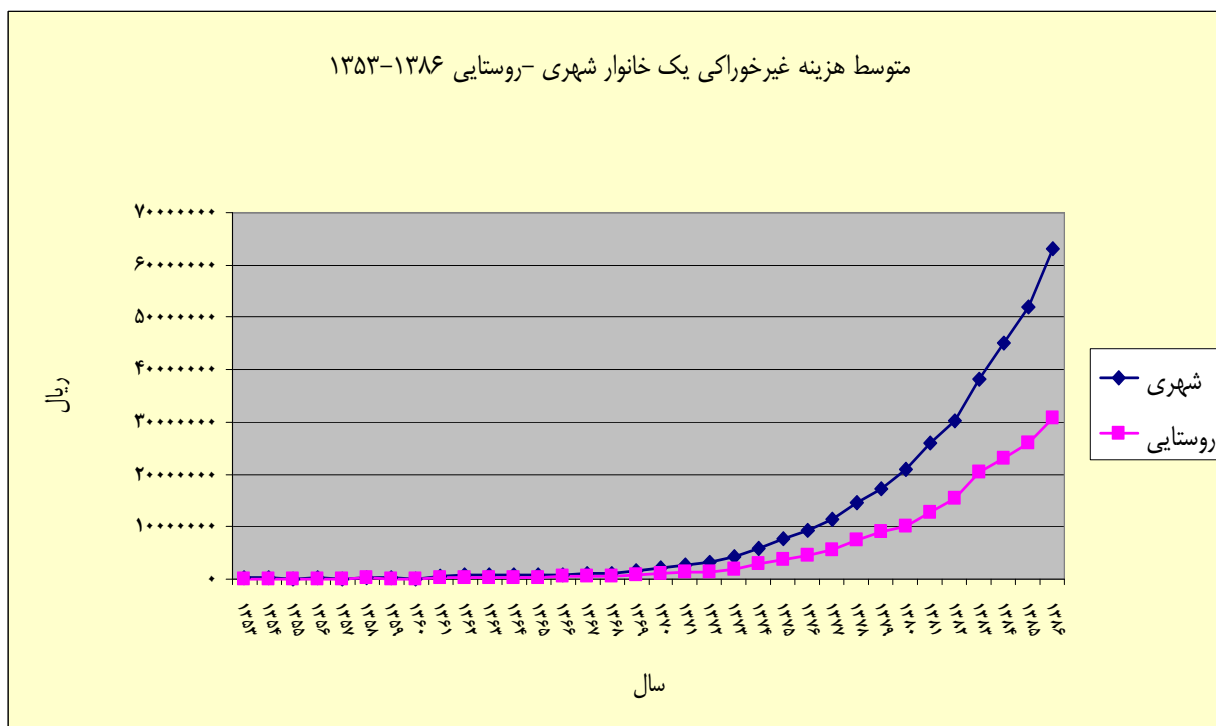

جدول ۶: متوسط هزینه غیر خوراکی یک خانوار شهری/روستایی ۸۶-۱۳۵۴

روستایی	شهری	سال
۷۸۳۵۴	۲۰۰۴۳۲	۱۳۵۴
۷۴۰۹۰	-	۱۳۵۵
۱۰۵۱۵۶	۲۹۲۵۰۰	۱۳۵۶
۱۰۸۸۸۸	-	۱۳۵۷
۱۵۵۴۶۳	۳۲۳۴۸۱	۱۳۵۸
-	۳۳۸۰۷۲	۱۳۵۹
-	-	۱۳۶۰
۲۳۳۵۳۶	۵۲۸۳۹۶	۱۳۶۱
۳۰۱۸۸۳	۶۷۷۱۴۷	۱۳۶۲
۳۲۳۸۸۰	۷۶۰۳۳۵	۱۳۶۳
۳۳۰۵۶۴	۷۸۰۰۲۲	۱۳۶۴
۳۳۵۰۸۸	۷۶۷۹۱۰	۱۳۶۵
۴۰۴۳۹۳	۸۵۴۲۸۶	۱۳۶۶
۵۰۵۲۶۶	۹۹۷۳۸۳	۱۳۶۷
۶۳۰۲۶۹	۱۱۶۹۹۹۹	۱۳۶۸
۸۳۵۱۷۸	۱۵۴۵۳۸۱	۱۳۶۹
۱۰۴۲۷۱۳	۲۰۹۹۷۰۶	۱۳۷۰
۱۲۳۷۵۲۶	۲۶۲۳۷۹۹	۱۳۷۱

روستایی	شهری	سال
۱۴۱۰۷۸۷	۳۱۷۲۱۵۶	۱۳۷۲
۱۹۷۱۷۴۸	۴۱۹۹۲۵۳	۱۳۷۳
۲۹۸۸۳۲۹	۵۸۲۹۳۰۹	۱۳۷۴
۳۷۲۸۸۰۵	۷۶۵۳۰۰۹	۱۳۷۵
۴۶۰۶۹۹۴	۹۳۸۴۲۴۷	۱۳۷۶
۵۶۷۲۲۵۰	۱۱۴۹۳۹۹۳	۱۳۷۷
۷۵۴۹۸۶۸	۱۴۵۱۹۰۳۹	۱۳۷۸
۹۰۴۰۰۱۵	۱۷۳۶۵۰۹۰	۱۳۷۹
۱۰۱۶۲۵۹۸	۲۰۸۵۳۹۶۴	۱۳۸۰
۱۲۶۱۴۸۶۸	۲۶۰۹۰۷۶۴	۱۳۸۱
۱۵۴۴۸۱۸۲	۳۰۳۴۶۸۴۲	۱۳۸۲
۲۰۵۱۲۸۵۱	۳۸۲۸۱۳۵۷	۱۳۸۳
۲۳۱۸۹۸۵۲	۴۴۹۸۸۰۵۴	۱۳۸۴
۲۶۰۵۷۲۵۳	۵۲۰۹۷۶۱۴	۱۳۸۵
۳۰۶۴۳۳۱۲	۶۳۰۸۶۸۹۵	۱۳۸۶

نمودار ۲: متوسط غیر خوراکی یک خانوار شهری - روستایی، ۱۳۸۶-۱۳۵۳

متوسط هزینه ها: کل هزینه خالص سالانه یک خانوار روستایی ۴۸۸۴۶ هزار ریال؛ معادل ۴/۰۷۰ میلیون ریال در ماه بوده است. این هزینه نسبت به سال قبل ۱۷/۵٪ افزایش داشته است هزینه متوسط یک خانوار شهری ۸۱۲۸۹ هزار ریال معادل ۶/۷۴۴ میلیون ریال در ماه بوده است که نسبت به سال گذشته ۲۰/۸٪ افزایش داشته است. میزان مصرف خوراکی خانوارهای شهری ۱۸۲۰۲ هزار ریال در سال بوده است. از طرف دیگر، سهم هزینه های خوراکی در سبد مصرف خانوار روستایی ۳۷/۳٪ بوده که مقدار آن ۱۸۲۰۳ هزار ریال؛ تقریباً معادل خانوارهای شهری بوده است.

مقایسه هزینه‌های خوراکی خانوارهای شهری و روستایی برای سال ۱۳۸۶ نشان می‌دهد که هرچند هزینه‌های خانوارهای شهری و روستایی اختلاف دارند اما این اختلاف فاحش نیست که از مهمترین دلایل عمده آن ارائه کمک‌های غذایی به روستاییان از طریق کمیته امداد است و این به

معنای افزایش وابستگی به دولت و کاهش خوداتکایی روستاییان که مغایر با اهداف متعالی توسعه پایدار و حفظ حقوق و شخصیت‌های انسانی می‌باشد.

چنانچه هزینه های غیر خوراکی خانوارهای روستایی را ۳۰۶۴۳ هزار ریال (معادل ۶۲/۷٪) در نظر بگیریم و هزینه مسکن (معادل ۲۱٪) را از آن خارج کنیم، ۲۴۲۰۸ هزار ریال برای سایر هزینه های غیر خوراکی (بجز مسکن) باقی می ماند که در مقایسه با ۶۳۰۸۷ هزار ریال کل هزینه غیر خوراکی که ۲۵۲۳۴ هزار ریال آن مسکن و ۳۷۸۵۲ هزار ریال باقیمانده (هزینه های غیرخوراکی بجز مسکن)، حدود ۵۶٪ از هزینه های غیر خوراکی بدون احتساب هزینه های مسکن روستائیان بیشتر است. این به این معنی است که شهر نشینان ۵۶٪ بیش از روستائیان برای حمل و نقل و ارتباطات، تفریحات و سرگرمی ها، پوشاک، بهداشت و درمان، اثاثیه و ملزومات خانه و غیره خود هزینه می کنند. وجود بیش از ۵۶٪ اختلاف در میانگین سطح زندگی بین روستانشینان و ساکنان شهرها پس از تعدیلاتی که با خارج کردن هزینه مسکن از سبد کالاهای غیرخوراکی شهر و روستا بعمل آمد، کماکان نشان دهنده نابرابری در بهره مندی از مواهب توسعه اجتماعی و اقتصادی در کشور است. روستائیان، علاوه بر عدم بهره مندی از بسیاری از امکانات و مواهب زندگی شهری، با اشتغال به امر مقدس تولید، به بالندگی و رشد اقتصادی کشور کمک می کنند، و بسیاری هزینه های زیر ساختی توسعه، نظیر آسفالت و مترو و اتوبوس و دسترسی های آسان به امکانات اجتماعی و تفریحی و نیز هزینه های واسطه گری و دلالی را به سطح ملی تحمیل نمی نمایند. به همین دلیل توجه و رویکرد برنامه ریزی باید متضمن تحقق سطح بالاتری از کیفیت زندگی برای روستاها را در دستور کار خود داشته باشد و حداقل نابرابری در برخورداری ها را به حداقل برساند.

درآمدهای خانوار روستایی و توزیع درآمد

براساس نتایج به دست آمده، متوسط درآمد اظهار شده سالانه یک خانوار روستایی در سال ۱۳۸۶ برابر ۴۷۱۰۶۹۴۹ ریال بوده که نسبت به سال قبل، ۲۰/۴ درصد افزایش داشته است. (جدول شماره ۷). بررسی منابع تأمین درآمد خانوارهای روستایی نشان می‌دهد که ۴۳/۰ درصد درآمد از مشاغل آزاد کشاورزی و غیر کشاورزی، ۳۰/۹ درصد از مشاغل مزد و حقوق‌بگیری و ۲۶/۱ درصد از منابع متفرقه به‌دست آمده است.

جدول ۷: متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی بر حسب انواع منابع تأمین درآمد:
۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ (ریال)

درصد تغییر درآمد سال ۱۳۸۶ نسبت به سال ۱۳۸۵	۱۳۸۶			۱۳۸۵			شرح
	ضریب تغییرات (CV)	درصد	مبلغ	ضریب تغییرات (CV)	درصد	مبلغ	
۲۰.۴	۰.۰۱۱۳	۱۰۰.۰	۴۷۱۰۶۹۴۹	۰.۰۱۰۰	۱۰۰.۰	۳۹۱۲۸۸۳۰	جمع
۲۳.۰	۰.۰۲۰۷	۳۰.۹	۱۴۵۷۹۴۶۲	۰.۰۱۷۹	۳۰.۳	۱۱۸۵۱۸۹۶	درآمد از حقوق‌بگیری
۱۳.۵	۰.۰۵۱۷	۷.۲	۳۳۹۱۲۳۴	۰.۰۴۶۰	۷.۶	۲۹۸۷۹۵۵	درآمد پولی از حقوق‌بگیری عمومی
۱۷.۳	۰.۰۷۸۶	۱.۷	۸۲۲۶۱۸	۰.۰۷۰۷	۱.۸	۷۰۱۵۲۲	درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری عمومی
۱۰.۸.۵	۰.۰۳۹۵۱	۰.۲	۱۱۳۶۹۷	۰.۰۲۱۴۰	۰.۱	۵۴۵۲۱	درآمد پولی از حقوق‌بگیری تعاونی
۱۹۸.۸	۰.۰۴۹۷۰	۰.۱	۴۹۴۱۲	۰.۱۸۱۲	۰.۰۴	۱۶۵۳۵	درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری تعاونی
۲۶.۵	۰.۰۲۰۳	۲۰.۴	۹۶۱۶۸۵۱	۰.۰۱۷۴	۱۹.۴	۷۶۰۱۳۰۵	درآمد پولی از حقوق‌بگیری خصوصی
۱۹.۵	۰.۰۴۶۳	۱.۲	۵۸۵۶۴۹	۰.۰۴۱۸	۱.۳	۴۹۰۰۵۹	درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری خصوصی
۱۷.۲	۰.۰۲۲۶	۴۳.۰	۲۰۲۴۵۴۹۹	۰.۰۱۹۱	۴۴.۱	۱۷۲۶۷۶۰۳	درآمد از مشاغل آزاد
۱۱.۱	۰.۰۳۱۰	۲۳.۱	۱۰۸۶۳۶۰۵	۰.۰۲۵۱	۲۵.۰	۹۷۷۵۹۳۸	درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۱۹.۷	۰.۰۶۱۵	۲.۶	۱۲۳۱۲۸۶	۰.۰۴۴۳	۲.۶	۱۰۲۸۹۹۶	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۲۶.۴	۰.۰۳۵۷	۱۶.۶	۷۸۴۱۸۳۴	۰.۰۳۳۱	۱۵.۹	۶۲۰۳۹۰۰	درآمد پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۱۹.۳	۰.۰۶۰۰	۰.۷	۳۰۸۶۷۴	۰.۰۵۵۰	۰.۷	۲۵۸۷۶۹	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۲۲.۷	۰.۰۱۶۳	۲۶.۱	۱۲۲۸۱۹۸۸	۰.۰۱۵۹	۲۵.۶	۱۰۰۰۹۳۳۱	درآمدهای متفرقه
۱۸.۴	۰.۰۲۷۳	۱۲.۳	۵۷۸۵۹۳۹	۰.۰۲۵۰	۱۲.۵	۴۸۸۵۳۶۵	درآمدهای متفرقه پولی
۲۶.۸	۰.۰۱۶۳	۱۳.۸	۶۴۹۶۰۴۹	۰.۰۱۴۸	۱۳.۱	۵۱۲۳۹۶۶	درآمدهای متفرقه غیر پولی

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

جدول ۸: متوسط در آمد کل یک خانوار شهری / روستایی ۸۶-۱۳۶۱

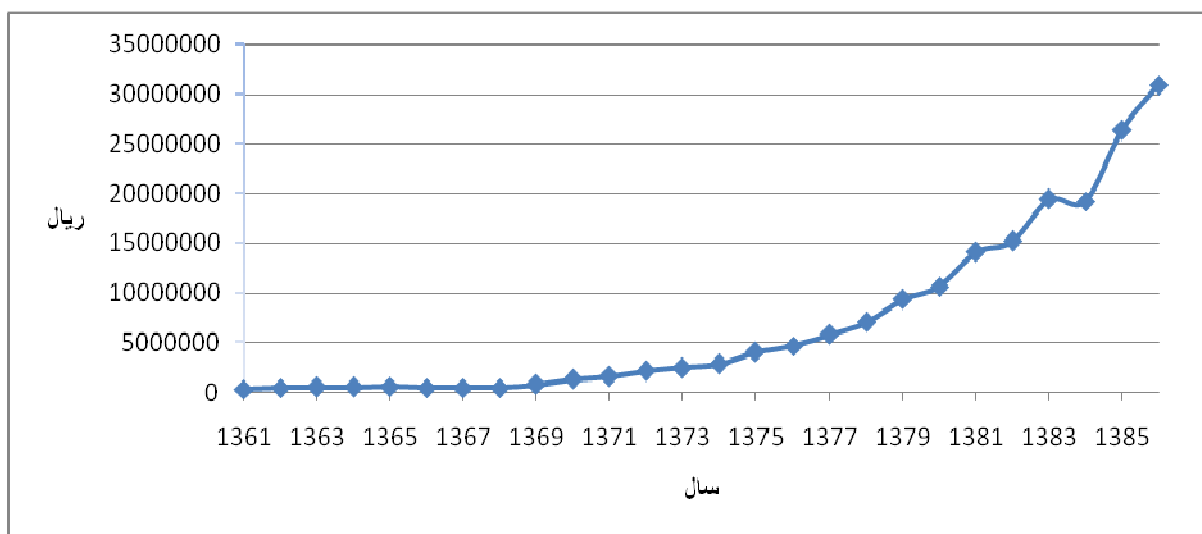
سال	شهری	روستایی	اختلاف در آمد شهری - روستایی	تغییرات نسبت به سال ماقبل
۱۳۶۱	۷۰۹۶۰۱	۳۹۱۸۲۵	۳۱۷۷۷۶	-
۱۳۶۲	۹۱۸۳۸۶	۴۷۱۹۲۷	۴۴۶۴۵۹	۴۰.۴۹
۱۳۶۳	۱۰۳۴۱۷۰	۵۲۴۶۲۴	۵۰۹۵۴۶	۱۴.۱۳
۱۳۶۴	۱۰۳۷۰۸۰	۵۳۱۰۹۴	۵۰۵۹۸۶	-۰.۷
۱۳۶۵	۱۱۲۶۶۳۹	۵۶۸۵۵۸	۵۵۸۰۸۱	۱۰.۳
۱۳۶۶	۱۱۴۹۲۹۶	۷۲۳۲۰۵	۴۲۶۰۹۱	-۲۳.۶۵
۱۳۶۷	۱۳۳۹۹۷۰	۹۰۸۶۲۷	۴۳۱۳۴۳	۱.۲۳
۱۳۶۸	۱۴۶۷۴۳۶	۱۰۱۲۲۸۴	۴۵۵۱۵۲	۵.۵۲
۱۳۶۹	۲۰۱۰۵۴۷	۱۲۵۱۰۶۷	۷۵۹۴۸۰	۶۶.۸۶
۱۳۷۰	۲۸۴۰۸۲۶	۱۵۶۳۱۲۵	۱۲۷۷۷۰۱	۶۸.۲۳
۱۳۷۱	۳۵۴۱۲۷۷	۱۹۷۳۸۳۸	۱۵۶۷۴۳۹	۲۲.۶۸
۱۳۷۲	۴۴۲۵۶۱۱	۲۲۷۹۷۶۴	۲۱۴۵۸۴۷	۳۶.۹
۱۳۷۳	۵۷۲۹۷۳۲	۳۲۹۳۴۹۸	۲۴۳۶۲۳۴	۱۳.۵۳
۱۳۷۴	۷۳۶۸۲۴۳	۴۵۶۱۳۴۸	۲۸۰۶۸۹۵	۱۵.۲۱
۱۳۷۵	۹۸۷۹۳۵۸	۵۸۶۵۰۲۷	۴۰۱۴۳۳۱	۴۳.۰۲
۱۳۷۶	۱۲۱۱۵۶۵۶	۷۴۴۴۸۱۶	۴۶۷۰۸۴۰	۱۶.۳۵
۱۳۷۷	۱۵۱۵۱۸۹۴	۹۳۶۷۷۶۰	۵۷۸۴۱۳۴	۲۳.۸۳
۱۳۷۸	۱۸۵۶۴۹۵۲	۱۱۵۶۱۵۳۴	۷۰۰۳۴۱۸	۲۱.۰۸
۱۳۷۹	۲۲۳۸۷۷۲۵	۱۳۰۴۷۴۱۱	۹۳۴۰۳۱۴	۳۳.۳۷
۱۳۸۰	۲۵۸۳۱۵۲۷	۱۵۲۰۰۱۴۹	۱۰۶۳۱۳۷۸	۱۳.۸۲
۱۳۸۱	۳۳۱۰۴۸۶۸	۱۹۰۰۲۶۱۰	۱۴۱۰۲۲۵۸	۳۲.۶۵
۱۳۸۲	۳۹۲۰۲۴۲۷	۲۴۰۴۰۴۲۱	۱۵۱۶۲۰۰۶	۷.۵۱
۱۳۸۳	۴۷۲۶۷۷۸۴	۲۷۸۸۳۶۵۶	۱۹۳۸۴۱۲۸	۲۷.۸۵
۱۳۸۴	۵۳۶۷۸۲۸۲	۳۴۴۷۴۶۸۶	۱۹۲۰۳۵۹۶	-۰.۹۳
۱۳۸۵	۶۵۵۰۹۱۰۸	۳۹۱۲۸۸۳۰	۲۶۳۸۰۲۷۸	۳۷.۳۷
۱۳۸۶	۷۷۹۹۴۲۵۷	۴۷۱۰۶۹۴۹	۳۰۸۸۷۳۰۸	۱۷.۰۸

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

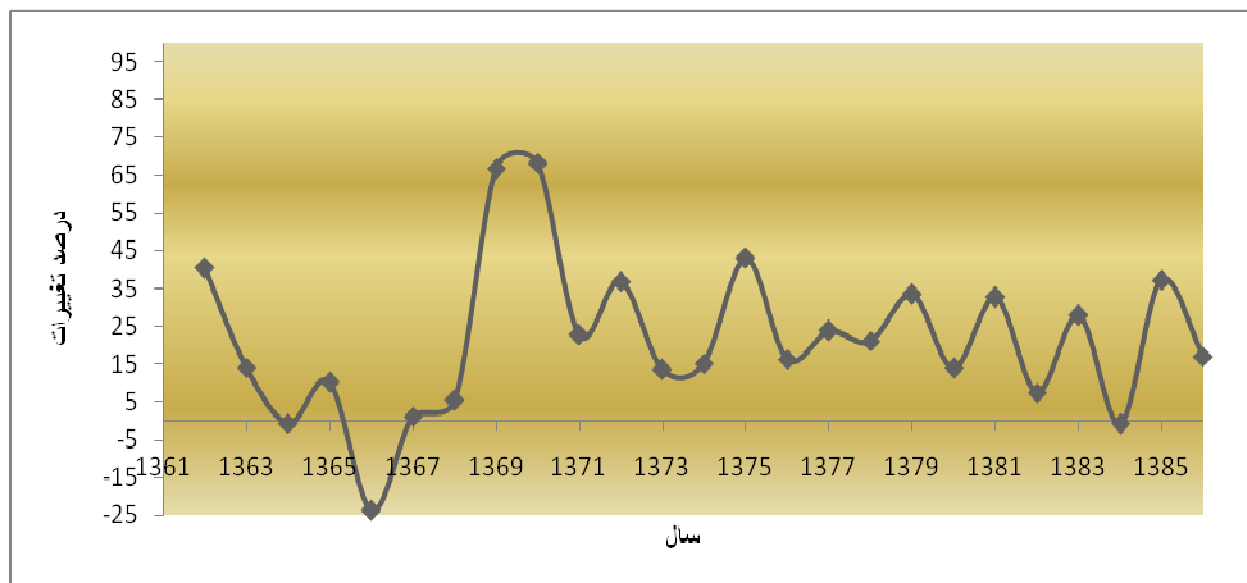
شاخص اختلاف درآمدی:

این شاخص از تفریق متوسط درآمد خانوارهای روستایی از متوسط درآمد خانوارهای شهری حاصل می‌شود و می‌تواند به عنوان ابزاری برای مقایسه روند اختلاف درآمدی خانوارهای شهری و روستایی قرار گیرد. به عنوان نمونه در یک دوره بررسی (۸۶-۱۳۶۱) اختلاف درآمدی از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۴ روند کاهشی داشته و در سال ۱۳۸۴ به حداقل می‌رسد اما مجدداً پس از تغییر دولت و متناسب با سیاست‌های آن، مجدداً شروع به افزایش نموده است. بنابراین شکاف درآمدی شهری و روستایی روندی افزایشی داشته است.

نمودار ۳: اختلاف متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری / روستایی، ۸۶-۱۳۶۱

نمودار ۴: روند تغییرات اختلاف متوسط در آمد سالانه یک خانوار شهری/ روستایی، ۸۶-۱۳۶۱

ضریب جینی:

ضریب جینی یک شاخص شناخته شده‌ای برای اندازه‌گیری توزیع درآمد و عدالت است، که در جوامع مختلف استفاده می‌شود. این شاخص هر چه به یک نزدیک‌تر باشد، نشان دهنده بی‌عدالتی و هرچه به صفر نزدیک‌تر باشد، نشان دهنده توزیع بهتر درآمد است. این شاخص در جامعه از ۰/۳۹۹۶ در سال ۱۳۸۳ به ۰/۴۰۴۵ در سال ۱۳۸۶ افزایش یافته است. به عبارت دیگر کاهش نابرابری‌ها با افزایش نابرابری‌ها جایگزین شده‌اند.

حمایت از بخش کشاورزی و روستایی

یکی از سیاست‌های مهم اقتصادی در همه کشورها، حمایت از طریق پرداخت یارانه به تولیدکننده یا مصرف‌کننده می‌باشد. بخش کشاورزی کشورهای در حال توسعه نظیر ایران به علت برخورداری از قدرت رقابت بالنسبه کمتر در عرصه تجارت بین الملل نیاز به حمایت بیشتری دارد. یارانه‌های پرداختی در اقتصاد ایران در سه بخش تولیدی، مصرفی و خدماتی توزیع می‌شوند و یارانه‌های

مصرفی هرساله بیشترین سهم از کل یارانه‌ها را به خود اختصاص می‌دهند. ابزارهای حمایتی مورد استفاده در کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ایران اغلب شامل پرداخت یارانه غیرمستقیم به نهاده‌های مورد استفاده نظیر کود، سم، بذر و ماشین‌آلات، پرداخت خسارت به تولیدکنندگان محصولات کشاورزی، پرداخت بخشی از حق بیمه محصولات کشاورزان و خرید تضمینی برخی محصولات اساسی می‌باشد.

به طور کلی سیاستهای حمایتی در بخش کشاورزی ایران که به منظور اثر گذاری بر روند تولیدات، بهبود وضعیت درآمد تولیدکنندگان، ایجاد اشتغال و تشویق صادرات، مورد استفاده قرار می‌گیرد عبارتند از:

۱. قیمت گذاری محصولات اساسی کشاورزی و تضمین خرید این محصولات توسط دولت
۲. پرداخت یارانه به نهاده‌های مورد استفاده در بخش کشاورزی نظیر کود، بعضی از انواع بذر و نهال، سوخت و انرژی.
۳. پرداخت بخشی از سهم بیمه محصولات زراعی، باغی، دامی و تلاش برای گسترش پوشش بیمه محصولات در کشور و بیمه حوادث غیر مترقبه نظیر خشکسالی، سیل، تگرگ و غیره.
۴. پرداخت اعتبار و تسهیلات با نرخ بهره کم به منظور خرید ماشین‌آلات مورد نیاز و تامین هزینه‌های جاری تولید
۵. پرداخت یارانه صادراتی به محصولاتی که از بازار بالنسبه پایدار برخوردار بوده ولیکن در سالهای اخیر به دلیل کاهش قیمت‌های جهانی از قدرت رقابت کمتری برخوردار شده‌اند.
۶. برقراری تعرفه برای واردات محصولاتی که امکان تولید آنها در داخل وجود دارد.
۷. گروه دیگری از سیاستهای حمایتی که میتوان آنها را تحت عنوان خدمات عمومی بخش کشاورزی معرفی نمود پرداختهای بودجه‌ای است که به توسعه و عمران روستاها، ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی، حفاظت از محیط زیست و سایر فعالیتهای عمرانی بخش کشاورزی

صورت می‌گیرد. پرداخت‌های عمرانی دولت به فصل کشاورزی و منابع طبیعی ماخذ مناسبی برای ارزیابی سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی در این زمینه است.

یارانه نهاده‌های کشاورزی

یکی از روشهایی که به منظور تقویت بنیه تولید در کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد، عرضه نهاده‌های تولید با قیمتی نازلتر از بازار آزاد به کشاورزان است. بدین ترتیب با کاهش هزینه‌های تولید فعالیت کشاورزی سودآورتر میشود. عرضه نهاده‌ها با قیمتی نازلتر از قیمت بازار یا حتی قیمت تمام شده از طریق پرداخت بخشی یا تمام هزینه‌های آن توسط دولت در قالب یارانه صورت می‌گیرد. یارانه یکی از اهرم‌های مهم و موثر در مصرف نهاده هاست اما از آنجا که تامین هزینه‌های آن به عهده دولت است کشورهایی می‌توانند از این اهرم برای حمایت از تولیدکنندگان استفاده کنند که دارای درآمد کافی باشند و یا گسترش فعالیتهای اقتصادی کشور به طور قابل ملاحظه‌ای به توزیع نهاده‌های ارزان در بخش کشاورزی بستگی داشته باشد، در این دو حالت است که پرداخت یارانه به منظور گسترش و تقویت تواناییهای تولید در کشور صورت می‌گیرد.

۱- یارانه نهاده‌های کود شیمیایی، سم و بذر

مبلغ یارانه برای انواع کود مورد نیاز کشاورزان در ایران سهم قابل توجهی از مجموع یارانه‌های بخش را به خود اختصاص می‌دهد. در زمینه تامین بذر بویژه بذر اصلاح شده دولت از تاسیس، راه اندازی و اداره بنگاهها و موسسات تولید بذر اصلاح شده حمایت می‌کند. همچنین دولت به طور مستقیم و یا غیر مستقیم به منظور توزیع این نهاده با قیمت مناسب هزینه‌هایی را متقبل می‌شود. بخشی از کود و سم مورد نیاز مصرفی از سایر کشورها وارد می‌شود و دولت بابت تفاوت قیمت وارداتی و قیمت داخلی یارانه می‌پردازد. البته برای سالهای بعد از ۸۳ با یکسان شدن نرخ ارز، این

یارانه به صورت تجمیعی توسط دولت پرداخت شده و به صورت مابه‌التفاوت نرخ ارز نمی‌باشد. از سال ۱۳۸۳ نیز آزادسازی بازار سموم حشره کش انجام و یارانه مربوط به آن حذف گردید. در سالهای بعد نیز به تدریج انواع دیگر سموم مشمول آزادسازی شده‌اند.

۲- یارانه ماشین آلات کشاورزی

پرداخت یارانه به ماشین آلات کشاورزی به این ترتیب بوده که تولیدکنندگان قطعات مورد نیاز خود را با ارز آزاد وارد کرده و سهمی از نرخ ارز که از قبل تعیین شده است به عنوان مابه‌التفاوت به تولیدکنندگان پرداخت می‌شده است. دولت در سال ۱۳۸۱ به ازای هر دلار قیمت ماشین آلات کشاورزی وارداتی، مبلغ ۵۹۵۰ ریال، در سال ۱۳۸۲ مبلغ ۶۲۰۰ ریال و در سال ۱۳۸۳، ۶۶۰۰ ریال پرداخت کرده است. قبل از سال ۱۳۸۱ پرداخت یارانه به تولیدکنندگان ماشین آلات کشاورزی بر حسب دلار به نرخ دولتی بوده است. از سال ۱۳۸۵ با آزادسازی قیمت ماشین آلات کشاورزی یارانه به صورت تسهیلات و وام کم بهره به کشاورزان متقاضی پرداخت می‌شود.

۳- یارانه اعتبارات

یکی دیگر از یارانه‌های پرداختی در بخش کشاورزی یارانه سود و کار مزد تسهیلات به کشاورزان می‌باشد. با محاسبه تفاوت نرخ سود انتظاری وامهای بخش کشاورزی با سود انتظاری وامهای بخش بازرگانی و سایر بخشها ضرب در میزان وامهای اعطایی، مقدار حمایت مالی دولت از طریق اعطای وام و اعتبار به کشاورزان در هر سال مشخص می‌گردد.

۴- یارانه های صادراتی

یارانه های صادراتی عمدتاً برای کسب بازار جدید و یا تقویت جایگاه محصول در بازارهای قبلی پرداخت می‌شود. شرایط بازار جهانی متأثر از میزان عرضه و سیاستگذاری کشورهای مختلف در زمینه تجارت خارجی است و برخی اوقات با نوسانات زیادی مواجه است. بنابراین در شرایط خاص برای افزایش قدرت رقابت تولیدات داخلی در بازار جهانی پرداخت مقطعی یارانه صادراتی صورت می‌گیرد. در سالهای اخیر یارانه های صادراتی به مرغ، تخم مرغ، سیب زمینی، پیاز، کشمش، چای و میگوی پرورشی اختصاص یافته است. میزان پرداختی یارانه های صادراتی در بخش کشاورزی در سالهای ۸۱ و ۸۲ یک سوم مبالغ مصوب بوده است، که می‌تواند ناشی از عدم لزوم پرداخت به دلیل شرایط مناسب بازار و یا شرایط دشوار پرداخت یارانه باشد.

در سالهای ۸۴ و ۸۵، تقریباً ۲۴۰۶۷۵ و ۱۳۷۰۲۸ میلیون ریال جایزه صادراتی، به جای یارانه صادراتی در بخش کشاورزی پرداخت شده است.

۵- پرداختهای مربوط به خسارت و سهم بیمه برای محصولات کشاورزی و دامی

به منظور حمایت از کشاورزان و دامدارانی که در اثر حوادث و سوانح غیر قابل پیش بینی و پیشگیری، تولیدات آنها دچار آسیب و خسارت می‌شود و همچنین برای کمک به ادامه فعالیت تولیدی آنها، ایجاد صندوق کمک به تولید کنندگان خسارت دیده محصولات کشاورزی و دامی در سال ۱۳۶۰ به تایید وزیر کشاورزی وقت رسید.

پرداخت بخشی از حق بیمه محصولات کشاورزی توسط دولت یکی دیگر از ابزارهای حمایت در بخش کشاورزی می‌باشد. دولت با این اقدام سعی در افزایش انگیزه کشاورزان جهت بیمه کردن محصولات خود، کاهش آثار زیانبار ریسک های تولیدی و ایجاد ثبات نسبی در در آمد داشته است.

نتایج پرداختیهای دولت به عنوان خسارت و یارانه بیمه برای بخش کشاورزی که شامل دامداری، زراعت، باغداری، پرورش آبزیان و طیور می باشد در جداول ۱ و ۲ آورده شده است.

۶- پرداختهای دولت برای آموزش و تحقیقات کشاورزی و امور زیربنایی کشاورزی

اعتبارات آموزشی و تحقیقاتی و عمرانی، از پرداختهایی هستند که به طور غیرمستقیم بر روند تولید تاثیر گذار هستند. براساس گزارش اقتصادی بانک مرکزی (سال ۱۳۸۲)، در فصل توسعه کشاورزی، طرحهای مختلف تجهیز و نوسازی اراضی زیر سدهای مخزنی و بندهای انحرافی مستقل (شامل ۵۰۰ هزار هکتار) ۵۵/۴ درصد از کل اعتبارات مصوب کشاورزی و منابع آب، منابع طبیعی و تحقیقات کشاورزی را به خود اختصاص می دهد. طرحهای مختلف برنامه مدیریت حوضه های آبخیز ۲۱۸/۳ میلیارد ریال اعتبار را به خود اختصاص داده اند. اعتبارات ملی طرحهای سرمایه ای جهت منابع آب در سال ۱۳۸۲ بالغ بر ۷۰۴۳ میلیارد ریال می باشد.

اعتبارات مربوط به منابع آب نیز در سال ۸۲ در مقایسه با سال ۸۱ حدود ۱/۴ برابرافزایش داشته است ولیکن برآورد مشخصی از سهم اختصاص یافته به بخش کشاورزی از کل مبلغ پرداختی برای منابع آب وجود ندارد. در جدول شماره ۹ یارانه های تولیدی بخش کشاورزی ارائه شده است.

جدول ۹: یارانه های مصوب تولیدی بخش کشاورزی طی سالهای ۱۳۸۱-۱۳۸۶

(میلیون ریال)

ردیف	موارد حمایت	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶
۱	یارانه کود (انواع کود شیمیایی، مابه التفاوت نرخ ارز و کسری یارانه مربوط به کود)	۱۵۹۴۳۰۰	۲۰۳۸۵۰۰	۳۹۹۷۶۰۰	۷۰۲۷۰۰۰	۶۹۵۰۰۰۰	۶۶۰۳۰۰۰
۲	یارانه سم و بذر	۷۵۶۱۰۰	۶۴۳۵۰۰	۶۵۴۴۰۰	۷۶۹۷۰۰	۷۶۳۰۰۰	۶۵۵۰۰۰
۳	یارانه تراکتور و کمباین ^۱	۶۷۲۵۰۰	۶۵۴۶۰۰	۷۱۱۱۰۰	۱۶۴۱۱۰۰	-	-
۴	یارانه واکسن و سموم دامی	۳۸۱۰۰۰	۳۵۴۶۰۰	۳۳۵۰۰۰	۶۰۹۰۰۰	۴۰۰۰۰۰	۱۳۵۰۰۰
۵	یارانه سود و کارمزد تسهیلات	۲۰۰۰۰۰	۸۸۵۹۳۰	۹۰۴۷۲۵	۲۰۰۰۰۰۰	۱۲۱۸۳۷۰	۲۵۶۷۰۶۵
۶	یارانه بیمه (سهام دولت)	۹۴۰۰۸.۳	۲۲۶۰۹۷.۱۲	۱۰۲۵۵۱۲	۱۱۰۰۷۳۵	۱۴۲۱۱۵۲	۱۴۱۵۳۳۸
۷	یارانه خدمات هواپیمایی ویژه (وزارت جهاد کشاورزی)	-	-	۱۰۲۰۰	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰
۸	یارانه خاک فسفات و اسید فسفریک (وزارت نفت)	-	۲۵۹۲۰۰	۲۵۹۲۰۰	۲۸۰۰۰۰	۳۲۵۰۰۰	-
۹	یارانه انواع نهال	-	-	-	-	۱۰۰۰۰۰	۱۷۰۰۰۰
۱۰	یارانه تجهیز آزمایشگاه برای تولید نهاده و عوامل تولید	-	-	-	-	۵۰۰۰۰۰	-
۱۱	تأمین وجوه اداره شده جهت توسعه فعالیتهای کشاورزی	-	-	-	-	-	۱۳۸۰۰۰
۱۲	توسعه خدمات بهداشتی، درمانی دامهای روستایی و عشایری	-	-	-	-	-	۱۶۵۰۰۰
۱۳	استقرار نظام جامع اطلاعات	-	-	-	-	-	۲۰۰۰۰
۱۴	جمع یارانه عوامل و نهاده ها تولیدی	۳۶۹۷۹۰.۸.۳	۵۰۶۲۴۲۷.۱۲	۷۸۹۷۷۳۷	۱۳۴۵۲۵۳۵	۱۱۲۵۲۵۲۲	۱۱۸۹۳۴۰۳

مأخذ: وزارت جهاد کشاورزی (دفتر بودجه)، صندوق بیمه محصولات کشاورزی، دفتر امور اقتصادی و توسعه سرمایه گذاری وزارت جهاد کشاورزی

۱- یارانه تراکتور و کمباین از سال ۱۳۸۵ به صورت یارانه سود و کارمزد پرداخت شده است.

همانطور که در جدول شماره ۹ مشاهده می شود تعدادی از بندهای جدول در بعضی از سالها

خالی است، که دلیل آن قرار نداشتن بودجه مربوط به آنها در ردیف یارانه می باشد.

در نمودار شماره ۵ مشاهده می شود که یارانه های تولیدی طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۱ روند

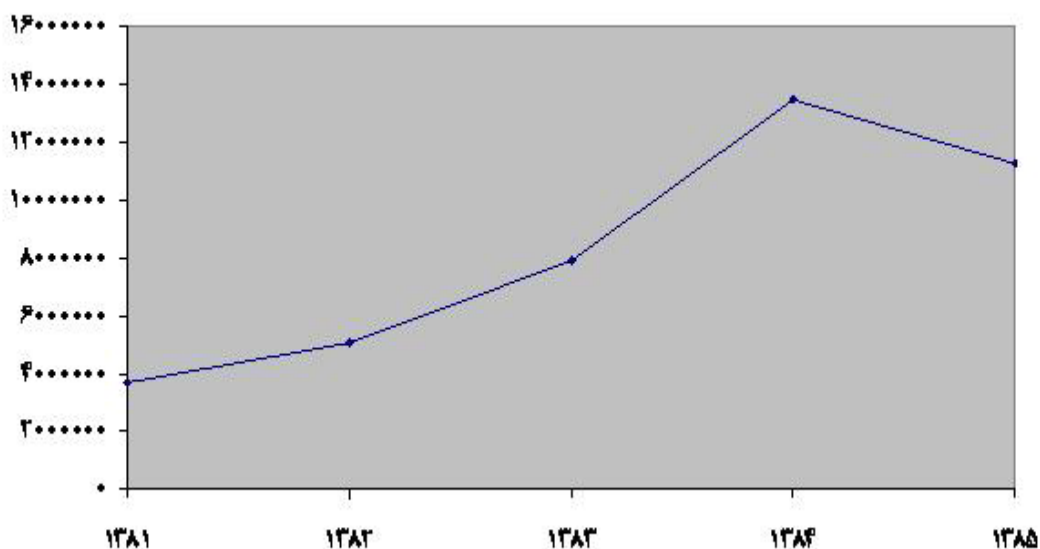
افزایشی داشته ولی برای سال ۱۳۸۵ یارانه های تولیدی بخش دچار کاهش شده است. ذکر این نکته

ضروری است که پرداخت بخش عمده یارانه توسط سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولید کنندگان

انجام می شود این سازمان به سازمانهایی مانند سازمان غله، سازمان تعاون

روستایی، سازمان عشایر و وزارتخانه های مختلفی مانند وزارت جهاد کشاورزی، وزارت نیرو، وزارت کشور، وزارت بازرگانی و غیره تحت عناوین مصرفی، تولیدی و خدماتی داده می شود که عمده آن یارانه مصرفی برای مصرف کنندگان می باشد. در عین حال دولت به صندوق بیمه و بانک کشاورزی نیز بخش دیگری از یارانه را پرداخت می نماید، لذا با توجه به اینکه همه اقلام یارانه توسط یک دستگاه پرداخت نمی شود، دسترسی به اطلاعات کامل و شفاف در مورد میزان ونحوه پرداخت با مشکل مواجه است و اطلاعات موجود در منابع مختلف نظیر گزارش اقتصادی بانک مرکزی و سازمان حمایت از مصرف کنندگان و تولید کنندگان اختلاف دارند. همچنین برخی اقلام نظیر مابه التفاوت قیمت تمام شده تخم نوغان با تایید این سازمان پرداخت می شود که در گزارش بانک مرکزی و مستندات ذکر نشده است و با استفاده از اطلاعات شرکت سهامی پرورش کرم ابریشم در جداول منظور گردیده که در سالهای ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ نیز تاکنون پرداخت نشده است. پرداخت یارانه برای مصرف کنندگان تقریباً حدود ۸۰ درصد کل یارانه های پرداختی توسط سازمان حمایت از مصرف کنندگان و تولید کنندگان را تشکیل داده که بخش عمده این سهم نیز مربوط به یارانه نان می باشد.

نمودار ۵: روند تغییرات یارانه تولیدی طی سالهای ۱۳۸۱-۱۳۸۵

سرمایه گذاری در بخش کشاورزی

براساس آمار بانک مرکزی، کل مانده تسهیلات اعطایی به بخش غیر دولتی طی سالهای ۷۹-۱۳۷۰ به میزان ۲۶/۵ درصد رشد داشته است. در این بین مانده تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی در سال ۷۹ نسبت به سال ۷۰ رشدی معادل ۲۹/۲ درصد داشته است. طی دوره مذکور مانده تسهیلات اعطایی به بخش‌های صنعت و معدن معادل ۲۶/۳ درصد، ساختمان و مسکن معادل ۲۵/۵ درصد و بازرگانی، خدمات و متفرقه معادل ۲۵/۸ درصد رشد داشته است. لیکن علیرغم اینکه مانده تسهیلات اعطایی از بالاترین رشد طی دوره مورد بررسی برخوردار بوده است، متوسط سهم مانده تسهیلات اعطایی به بخش کشاورزی معادل ۱۷/۸ درصد و پایین‌ترین سهم را دارا بوده است. در حالی که این سهم طبق قانون برنامه حداقل ۲۵ درصد تکلیف شده بود. آمار موجود درباره عملکرد نظام بانکی کشور (مجموع بانکهای تجاری و تخصصی) نشان می‌دهد که در دوره برنامه پنجساله سوم

توسعه (۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳) بخش صنعت و معدن و بخش خدمات بیشترین سهم از تسهیلات تولیدی نظام بانکی کشور را به خود اختصاص داده‌اند و در همین حال بخش کشاورزی، کمترین درصد تسهیلات بانکی را جذب نموده است. مطالعه روند فوق در سال‌های اخیر نیز نشان می‌دهد که از سهم بخش مسکن و ساختمان و بخش کشاورزی باز هم کاسته شده و بر سهم بخش صنعت و معدن افزوده شده است.

جمعیت و مهاجرت

طبق آمار رسمی در سال‌های ۷۵ تا ۸۵ ده میلیون نفر در کشور مهاجرت کرده‌اند. اما کل این آمار بیانگر کوچ روستاییان به شهرها نیست بلکه دلیل کاهش ۵۰ درصد از جمعیت روستایی تبدیل روستا به شهر یا ادغام روستاها در شهرهای بزرگ است. بررسی‌های مرکز آمار ایران مهم‌ترین علل مهاجرت‌های انجام شده طی سال‌های ۷۵-۸۵ را پیروی از خانوار به میزان ۴۶ درصد، اشتغال حدود ۱۳/۸ درصد، خدمت وظیفه ۱۰/۳ درصد، تحصیل ۹/۹ درصد و انتقال شغلی به میزان ۵/۱ درصد نشان می‌دهد.

جدول ۱۰: برآورد جمعیت کشور به تفکیک شهری و روستایی بین سالهای ۸۵-۱۳۷۵ (محاسبه براساس تعدیل)

جمعیت شهری											
۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	۱۳۷۸	۱۳۷۷	۱۳۷۶	۱۳۷۵	
۴۸۲۵۹۹۶۴	۴۷۰۷۴۱۲۹	۴۵۹۲۹۱۹۷	۴۴۷۹۴۷۸۴	۴۳۶۷۰۴۱۷	۴۲۵۵۵۶۰۷	۴۱۳۸۶۷۴۰	۴۰۲۲۷۸۱۰	۳۹۰۸۰۴۰۴	۳۷۹۴۳۹۳۲	۳۶۸۱۷۷۸۹	کل شهری
۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۲۴۱۵۵۳۴	۲۲۵۲۰۰۳۰	۲۲۶۳۰۰۰۱	۲۲۷۴۵۷۰۱	۲۲۸۳۲۵۷۸	۲۲۹۲۴۲۳۸	۲۳۰۲۲۱۱۲	۲۳۱۲۶۴۹۴	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	کل روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵

اما دلیل اصلی مهاجرت روستا به شهر دستیابی به اشتغال و درآمد بالاتر است زیرا شرایط کار و درآمد و حتی نوع مشاغل که در روستا وجود دارد قابل پذیرش نیست و به طور کلی فرصت شغلی در روستا کم است.

روند کلی مهاجرت در کشور از روستا به شهر و از شهرهای کوچک تر به شهرهای بزرگ تر است که در برخی موارد جریان معکوس مهاجرت از شهر به روستا نیز اتفاق می افتد. مسلم است که تاکنون (۱۳۸۹) حرکت جمعیت ایران بر عکس نشده است این طور نیست که آمار نشان از حرکت معکوس جمعیت از شهرها به روستاها باشد. بر عکس بر شدت حرکت از روستاها به شهرها افزوده شده است. این البته روندی است محتوم در ایران و شاید در آینده نزدیک دیگر اثری از زندگی روستایی وجود نداشته باشد. روستاها یا به شهر تبدیل خواهند شد یا اینکه زندگی نیمه‌جانی در حاشیه شهرها خواهند یافت و با تغییر شرایط دچار میرایی خواهند شد. آنچه که حیات روستایی را پایدار می‌کند، امکانات اقتصادی و جمعیت و کار است. آیا روستاهای ایران دارای جمعیت بالایی هستند؟ آیا امکانات اقتصادی و کار به اندازه کافی در این روستاها وجود دارد؟

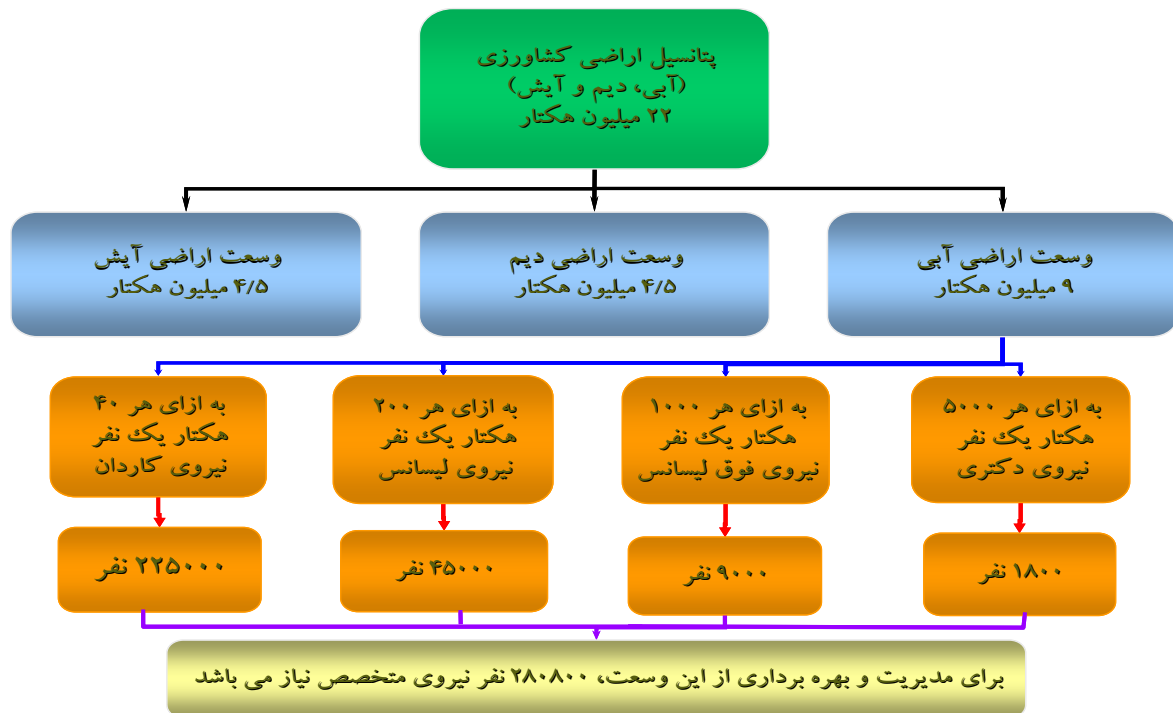
روند مهاجرت‌ها نشان دهنده رشد مهاجرت از روستا به شهر و افزایش ۱۰ درصدی روستاهای خالی از سکنه از سال‌های ۷۵ تا ۸۵ است. اکثر این روستاها متشکل از دو تا ۱۰ خانوار بوده که پس از اتمام منابع آبی، به روستاهای بزرگ تر یا شهرها مهاجرت کرده اند. در حال حاضر ۶۵ هزار نقطه روستایی در کشور وجود دارد که از این میزان ۲۰ هزار نقطه خالی از سکنه است. بنابراین هنوز هم علل مهاجرت روستاییان به شهرها شامل پراکندگی جغرافیایی روستاها، نبود صرفه اقتصادی برای ارائه خدمات اجتماعی، حرفه ای و تخصصی نبودن کار کشاورزی، محدودیت منابع ارضی و نبود مدیریت صحیح مسوولان باعث شده تا روستاییان برای رفع فقر شدید و ارتقای سطح زندگی، به شهرها مهاجرت کنند. این در حالی است که روستاییان در بیشتر مواقع با مهاجرت نیز به اهداف خود دست نمی‌یابند. موج فزاینده شهرنشینی را می‌توان از یک سو به فقیرشدن نسبی مناطق روستایی و

از سوی دیگر به ناهماهنگی فعالیت‌های عمران روستایی با توسعه روستایی نسبت داد که بازخوانی این مقوله خواهد توانست برنامه ریزی‌های کوتاه مدت و بلندمدت آینده را با کارایی بیشتری همراه کند.

نیروی انسانی در بخش کشاورزی

براساس گزارش واحد اطلاع رسانی مرکز پژوهش‌های مجلس، در حال حاضر میانگین سن کشاورزان کشور ۴۶ سال است و ۸۰ درصد کشاورزان کم سواد و بی‌سواد، ۱۷ درصد دارای تحصیلات ابتدایی و متوسطه و فقط ۳ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی می‌باشند. در گزارش دیگری وضعیت چنین عنوان شده است: از بین کشاورزان ایران که عمدتاً در مناطق روستایی حضور دارند، ۴۷ درصد بی سواد مطلقند که متوسط سن آنها بالای ۵۰ سال است. از بین با سوادان نیز ۵۱/۳ درصد تحصیلاتی در حد ابتدایی، ۷/۹ درصد تحصیلات غیر رسمی، ۲۷/۴ درصد تحصیلات متوسطه، ۰/۳ درصد تحصیلات عالی، ۰/۲ درصد تحصیلات حوزوی و ۱۲/۹ درصد هم درباره سواد خود اظهار نظری نکرده اند. عموماً علت این امر، عدم وجود زمینه جذب و تشویق نیروهای متخصص و کارآفرین در مناطق روستایی می باشد. این در حالی است که براساس آخرین سرشماری، درصد باسوادی در بخش خدمات ۹۱/۵ درصد و صنعت ۸۰/۱ درصد بوده است.

این نابرابری آموزشی در حالی است که بخش کشاورزی با داشتن ۲۲ میلیون هکتار اراضی برای مدیریت و بهره برداری از این وسعت نیازمند ۲۸۰۸۰۰ نفر نیروی متخصص می باشد. در حالیکه مقایسه نسبت دانشجویان رشته‌های بخش کشاورزی نسبت به سایر رشته‌ها نیز روند کاهشی داشته و نشانگر بی توجهی در خصوص تربیت نیروی متخصص موردنیاز این بخش می باشد.

جدول ۱۱: مقایسه نسبت دانشجویان رشته های کشاورزی و دامپزشکی به کل دانشجویان

پذیرفته و شاغل به تحصیل در سالهای ۸۳-۱۳۸۲ و ۸۴-۱۳۸۳

تعداد کل پذیرفته شدگان	دانشجویان (تقر)	دامپزشکی (تقر)	کشاورزی و دامپزشکی (تقر-درصد)	رشته های مرتبط با آب و آبیاری (تقر- درصد)	تعداد کل دانشجویان	دانشجویان (تقر)	دامپزشکی (تقر)	کشاورزی و دامپزشکی (تقر-درصد)	رشته های مرتبط با آب و آبیاری (تقر- درصد)	
۵۹۹۱۹۴	۲۴۹۱۷۹	۲۵۰۰۹۵	۱۷۵۲۳ و ۷٪	۲۰۰ و ۲٪	۱۳۸۲-۸۳	۱۲۲۶۸۰ و ۶۸٪	۷۲۷۵۳ و ۷٪	۵۷۹۲۷ و ۶٪	۱۱۰۰ و ۲٪	
۱۹۴۵۹۳۱	۱۰۵۶۹۲۳	۸۸۸۹۹۸	۱۷۱۵ و ۴٪	۲۰۰ و ۲٪		۱۲۲۶۸۰ و ۶۸٪	۷۲۷۵۳ و ۷٪	۵۷۹۲۷ و ۶٪	۱۱۰۰ و ۲٪	
۵۶۴۹۰۷	۳۹۹۲۳۰	۲۵۲۸۷۷	۱۷۸۰۸ و ۷٪	۷۱۵ و ۳٪		۱۳۸۳-۸۴	۱۲۵۷۱۳ و ۷۸٪	۸۲۸۷۵ و ۷٪	۶۱۳۱۸ و ۶٪	۲۷۰۰ و ۴٪
۱۹۴۵۹۳۱	۱۰۵۶۹۲۳	۸۸۸۹۹۸	۱۷۱۵ و ۴٪	۲۰۰ و ۲٪			۱۲۵۷۱۳ و ۷۸٪	۸۲۸۷۵ و ۷٪	۶۱۳۱۸ و ۶٪	۲۷۰۰ و ۴٪
۵۶۴۹۰۷	۳۹۹۲۳۰	۲۵۲۸۷۷	۱۷۸۰۸ و ۷٪	۷۱۵ و ۳٪			۱۲۵۷۱۳ و ۷۸٪	۸۲۸۷۵ و ۷٪	۶۱۳۱۸ و ۶٪	۲۷۰۰ و ۴٪
۱۹۴۵۹۳۱	۱۰۵۶۹۲۳	۸۸۸۹۹۸	۱۷۱۵ و ۴٪	۲۰۰ و ۲٪	۱۲۵۷۱۳ و ۷۸٪		۸۲۸۷۵ و ۷٪	۶۱۳۱۸ و ۶٪	۲۷۰۰ و ۴٪	
۵۶۴۹۰۷	۳۹۹۲۳۰	۲۵۲۸۷۷	۱۷۸۰۸ و ۷٪	۷۱۵ و ۳٪	۱۲۵۷۱۳ و ۷۸٪		۸۲۸۷۵ و ۷٪	۶۱۳۱۸ و ۶٪	۲۷۰۰ و ۴٪	

خلاصه و نتیجه

علیرغم فقدان نهاد متولی توسعه روستایی که هم مراتب تحقق مصوبات قانونی را از طریق برنامه عملیاتی پی‌گیری و نظارت کند و هم پاسخگوی تحقق اهداف و ارتقاء سطح شاخص‌های توسعه روستایی باشد، توجه به برخی از آمارهای موجود در بخش روستایی در سنوات اخیر مبین برخی واقعیاتی هستند که تحقق برخی اصلی‌ترین شعار دولت یعنی تامین عدالت اجتماعی و اقتصادی در جامعه را، به ویژه در زمینه توسعه روستایی در هاله‌ای از ابهام قرار داده است. آنچه مشخص است اینکه حاصل برنامه‌های دولت سبب افزایش شکاف طبقاتی در کشور شده است که تامل به آمار و اطلاعات موجود گواهی بر ادعای این موضوع می‌باشد.

یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان می‌دهند که برنامه‌ها و فعالیتهای انجام شده در خصوص توسعه روستایی در راستای توسعه یکپارچه روستایی نبوده و به همین دلیل به نظر می‌رسد این برنامه‌ها در کاهش توسعه نیافتگی روستایی کامیاب نبوده است. این نکته نیز قابل ذکر است که اگر چنانچه در آینده نیز مسیر توسعه یکپارچگی روستایی دنبال نشود، نه تنها در چشم‌انداز ۲۰ ساله، نواحی روستایی به توسعه نخواهند رسید؛ بلکه آثار توسعه نیافتگی به سایر مناطق کشور از جمله فضاهای شهری نیز تسریع پیدا خواهد کرد و باعث ایجاد اختلال در توسعه ملی خواهد شد.

منابع

۱. آژادارمکی، ت.، از نتایج اجتماعی دولت نهم،
<http://www.kargozaaran.com/ShowNews.php?43070>.
۲. دستاوردهای دفتر امور مناطق محروم ریاست‌جمهوری در دولت نهم، خبرگزاری فارس
www.farsnews.ir
۳. سری زمانی شاخص‌های آماری، مرکز آمار ایران، <http://www.sci.org>.
۴. مهدوی، و.، تحلیلی بر هزینه و درآمد خانوار در سال ۱۳۸۶، <http://ires.ir>.
۵. نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵، مرکز آمار ایران، <http://www.sci.org>.
۶. یافته‌های مهم آمارگیری از طرح هزینه و درآمد خانوارهای روستایی سال ۱۳۸۶، مرکز آمار
<http://www.sci.org>، ایران.
۷. بوستانی فر، ح.، نکاتی درباره سیاست‌های عدالت محور
۸. احمدی علی آبادی، ک.، (۱۳۸۶)، توسعه جوامع روستایی در ایران، انتشارات باشگاه اندیشه
۹. مقدم، ل.، عدالت در توزیع منابع
۱۰. شهیکی تاش، م.، (۱۳۸۷)، بررسی روند توزیع درآمد در برنامه‌های توسعه و عمرانی ایران؛
 دوماهنامه مفید،
۱۱. صمدی، «مهمترین منابع افزایش دهنده نابرابری شهری و روستایی»، مجله برنامه و بودجه،
 ش ۷۴
۱۲. پیله‌فروش، م.، (۱۳۸۵)، مقایسه وضعیت عدالت در مناطق شهری و روستایی، فصلنامه اندیشه
 صادق، ش ۲۲
۱۳. باقری، معیارهای توزیع درآمد و عدالت؛ نامه مفید، ش ۱۳۷۷، ۱۳.
۱۴. لهسایی‌زاده و همکاران، (۱۳۸۳)، اثرات پروژه های عمرانی بر رفاه در نقاط روستایی استان
 فارس

۱۵. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، فرصتها و چالشهای بخش کشاورزی ایران.

<http://rc.majlis.ir/fa/news/show/764519>

16. <http://www.rastak.com/article?id=319>

17. <http://www.sbm.ac.ir/SiteDirectory/ComportmentResearch/Pages/edalat%20dar%20tozie%20manabe.aspx>

18. Liang, Zhicheng., Financial Development and Income Inequality in Rural China,

19. http://www.wider.unu.edu/publications/newsletter/articles/en_GB/18-12-feature-article/

20. ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH FOUNDATION

21. (ESRF), Raising Production levels and alleviating Poverty in Tanzania's Rural Areas: Challenges of Rural Transformation, Policy Dialogue Series No. 002.

22. www.eldis.org